

HORVÁTH SÁNDOR

IFJÚSÁGI LÁZADÁS A HATVANAS ÉVEKBEN?

Önteremtés és beavatás: feljegyzések a galeriből¹

A hatvanas évek ifjúsági kultúráit a korabeli hivatalos diskurzus — keleten- és nyugaton egyaránt — előszeretettel ábrázolta úgy, mint a generációk közötti konfliktusok megjelenési formáit. A szociológia, a kultúratörténet² és a társadalomtörténet — átvéve ezt a beszédmódot — elfogadta, hogy a gyermekek fellázadtak apjuk társadalma ellen. A hatvanas évek közepétől elszaporodó ifjúsági kutatások evidenciaként kezelték, hogy a fiatalok szubkultúrái valami ellen irányulnak, vagyis ellenkultúrák. Az ellenkultúra-diskurzus megteremtette a maga intézményeit és a fiatalokról szóló közbeszédet, hovatovább természetessé vált, hogy bármiféle megnyilvánulást (a hosszú hajtól a rockzenéig) a szülők elleni lázadásként értelmezték.

Valójában mindeddig egyetlen empirikus alapokon nyugvó kutatás sem tudta igazolni, hogy a diskurzus által teremtett valóságészlelés, a „hatvanas évek lázadása” családon belüli konfliktusokra épülne. Nem sok bizonyíték van arra, hogy a fiúk apáik elleni lázadásként növesztettek hosszú haját — nem pedig kortársaik vagy a rendőrök miatt.³ Így kérdésesnek tűnik, hogy volt-e egyáltalán a megszo-

1 A tanulmány a Bolyai Ösztöndíj támogatásával és az OTKA T 49595 számú kutatása keretében készült.

2 A kultúra ebben az értelemben nem a tudást, hanem társadalmi gyakorlatok összességét jelenti, ezért használom a magyar terminológiában már foglalt „kultúrtörténet” helyett a „kultúratörténet” kifejezést a „cultural history” fordítására. A „cultural studies” kultúratudományra fordítása már meghonosodott, és analóg módon történt.

3 Erre az eredményre jutott antropológusi és történelmi módszerekkel több szerző is, közülük az egyik legfrissebb: *Siegfried, Detlef*: 'Don't Trust Anyone Older Than 30?' Voices of Conflict and Consensus between Generations in 1960s West Germany. In: *Journal of Contemporary History*, 40. (2005) 4. sz. 727–744. p. „In particular, there is not much evidence for intra-family conflict between the generations. On the other hand, an increasing number of youth subcultures appeared, which distanced themselves from the political and cultural mainstream. Within society as a whole, there was considerable conflict, since there were many cultural, but only a few political, opportunities for young people.” Korabeli résztvevő megfigyelő módszert alkalmazva, pszichológusként hasonló következtetésre jutott: *Ashburnham, Gerald Ian*: *Zur Hippie-Bewegung in England im Sommer 1968. Eine Feldstudie*. Pszichológusi doktori disszertáció. Universität Wien, Bécs, 1970.

kottnál nagyobb generációs konfliktus a hatvanas években. Vagy pusztán a hatalom által teremtett diskurzus hintette el a köztudatban, hogy a más évtizedekben is jellemző generációs különbségeket apák és fiúk szembenállásaként ábrázolják? Vajon nem éppen a hatalom tereumainak megsértését jelenítették meg úgy, mint ha az pusztán családon belüli, generációs konfliktus lenne? Volt-e egyáltalán a szokásosnál nagyobb ifjúsági lázadás a hatvanas években?

A pszichoanalitikus szemléletmód előfeltevései, az ún. szimbolikus interakcionizmus, a szociális tanuláselméletek és még Makarenko is alaptézisként kezelték, hogy a társadalmi szocializációt meghatározó tényezők az első életévekben, vagyis a kisgyermekkorban alakulnak ki.⁴ Ennek hatása nemcsak a pszichológia és pszichiátria intézményesülésében, hanem a pszichológizáló történetírás híres emberekre és gyermekkorra irányuló lankadatlan érdeklődésében is tetten érhető.⁵ A kisgyermekkor meghatározó voltát nem tagadó, ámde az identitást és annak személyes megkonstruálását sokkal szélesebb keretek közé helyező irányzatok ritkán nyúlnak a történeti forrásokhoz. Ennek elsődleges oka, hogy a szociológia és az antropológia az utóbbi évtizedekben a történettudománynál jóval nagyobb érdeklődéssel fordult az ifjúkor felé. Az ifjúkor kutatásának intézményesülése azonban sokkal jobban kedvezett a strukturalista megközelítéseknek és rétegződésvizsgálatoknak, mint a társadalmi csoportképződést a diszkurzív jelenségek körébe soroló, egyúttal az egyén választási lehetőségeit fókuszba helyező mikrovizsgálatoknak.

A szubkultúra fogalmát széles körben elterjesztő és azt az ifjúsághoz kapcsoló, 1964-ben alapított birminghami „Centre for Contemporary Cultural Studies” (Jelenkori Kultúrákutatások Központja) kutatói számára, a hatvanas években domináns társadalomképnek megfelelően, természetesnek tűnt, hogy a fiatalok bizonyos magatartásmintákat „osztályuknak” megfelelően örökölnék, vagy éppen gyermekkorukban sajátítanak el. A munkásfiatalok szubkultúrákba sorolása ebben a kontextusban úgy jelent meg, mint amely nem egyéni választások, hanem törvényszerű társadalmi folyamatok eredménye.⁶

Az angliai szubkultúra-kutatók az ifjúsági szubkultúrák születését szinte konszenzusszerűen magyarázták a társadalmi gyökerekkel és az egységesnek tartott

4 *Pataki Ferenc*: Élettörténet és identitás. Bp., Osiris, 2001. 86. p.

5 Ennek tudható bc. hogy a pszichohistórián belül hagyományosan három fő irányzatot szokás elkülöníteni: híres emberek pszichohistóriája (pszichobiográfia), gyermekkortörténet, társadalmi csoportok pszichohistóriája. *Botond Ágnes*: Pszichohistória — avagy a lélek történetiségének tudománya. Bp., Tankönyvkiadó, 1991. 64. p.

„munkásosztály” felbomlásával. De vajon az egyes szubkultúrákba sorolt fiatalok szükségszerűen válnak-e egy szubkultúra tagjaivá? A kérdés úgy is feltehető, hogy mennyiben az egyén döntéseinek függvénye, hogy a hatalom által generált diskurzusok miatt a társadalom egyik tagját egy adott társadalmi csoporthoz, esetünkben egy ifjúsági szubkultúrához sorolják? Hogyan befolyásolja az egyén önteremtési folyamatát a hatalom, hol válik el a személyes a nyilvánostól? Miként befolyásolják a hatalom elvárásai azt a nyelvet, amelyet — a hatalom vagy ön maga által — szembenállásra ítélt személy használ? Miként itatódnak át a privát megnyilatkozások a hivatalos diskurzusból származó elemekkel?

Vajon közelebb vihet-e ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásához egy olyan, vallomások és hétköznapi megfigyeléseket rögzítő spirálfüzet, amelyet a rendőrség a Nagyfa-galeriként híressé vált fiatalkori kortárs csoport egyik meghatározó tagjától foglalt le 1969-ben? A füzethez kapcsolódó történet annyiban is érdekes lehet, hogy árnyaltabb betekintést enged abba az időszakba, amit a totalitárius elméletre alapozó politikatörténet-írás sommásan és sematikusan a „diktatúra felpuhulásaként” aposztrofál.

A szabvány spirálfüzetre a galeri elleni első eljárás anyagában bukkantam,⁷ míg szerzőjének részletes, második pszichológusi jellemzésére a második eljárás irataiban, amelyet egy intézeti lányszöktetésben tett tanúvallomás miatt indítottak a belügyi szervek.⁸ A második nyomozás izgatás miatt indult, és arra a feltételezésre

-
- 6 *Oxserby, Bill*: Youth in Britain since 1945. Oxford, Blackwell, 1998. A dominánssá váló ifjúsági szubkultúra-elméletek historiográfiájának rövid összefoglalása megtalálható: *Horváth Sándor*: Huligánok, jampecek, galerik. In: „Hatvanas évek” Magyarországon. Tanulmányok. Szerk.: Rainer M. János. Bp., 1956-os Intézet, 2004. 408–423. p. (A továbbiakban: *Horváth*, 2004.) A városszociológia születése óta érdeklődik a fiatalok iránt, elég csak a szociológia Chicagói Iskolájához sorolt Frederic Thrasher monumentális munkájára gondolni (*Uő*: The Gang: a Study of 1.313 Gangs in Chicago. Chicago, University of Chicago Press, 1927.) Ennek köszönhetően a történetírók közül elsősorban a várostörténészek adaptálták azokat a társadalomtudományos módszereket az ifjúság kutatásában, amelyek elsősorban a szociológiától és antropológiától kölcsönöztek modelleket. Nem véletlen, hogy az ifjúság történeti kutatásának manapság zajló fellendülésében kulcsszerepe van a várostörténeti kutatóknak, amit jelez, hogy a várostörténeti monográfiák elsőszámú kiadójának számító angliai Ashgate kiadó új sorozatában egyre gyakrabban jelennek meg ifjúságtörténeti munkák.
- 7 Barna fedelű, A4-es méretű szabvány spirálfüzet, feljegyzések 51 oldalon. Budapest Főváros Levéltára (= BFL) XXV.44.b. Pesti Központi Kerületi Bíróság (= PKKB) iratai. Büntetőperes iratok. 21.201/1971. Bűnjelként csatolva a nyomozati anyaghoz.
- 8 BFL XXV.44.b. 21.054/1970. E. Imre és társai ügye. (A továbbiakban: PKKB E. Imre és társai.)

épült, hogy a börtönből addigra kiszabadult „Nagyfa-galeri” tagjainak az a szándékuk, hogy szabadlábban maradt társaikkal együtt 1970. május 1-jén saját tábláikkal a felvonulók közé vegyülnek, és hippy jelszavakat skandálnak, ezenkívül követelik a per során vezérükké nyilvánított, Aszódon is nevelkedett Nagy Kennedy kiszabadítását. Az Ifjúsági Park fölötti nagy fánál gyülekező fiatalok jelentős része korábban, amíg nem nyílt meg a szabadtéri koncerteket adó park, a Blaha Lujza téri (köznyelven EMKE) aluljáróban gyülekezett. Nem messze innen, a Lenin körúton, a Művész mozival szemben élt a feljegyzésekkel teli füzet szerzője, akit a többiek csak Kacsaként emlegettek.

Kacsa

Kacsa 1952 augusztusában született Debrecenben. Apja géplakatos, anyja háztartásbeli, majd „konyhai dolgozó” volt. Kétéves korában Budapestre költöztek a Lenin körútra, egy összkomfortosnak számító, szoba-konyhás lakásba. A ház lakói — már a Kacsa ellen indított eljárás során készült környezettanulmány szerint — azt állították, hogy a család nem beszélt velük, és nem is köszönt nekik. Szülei 1964-es válása után a fiúnak mind külseje, mind tanulmányi átlaga megváltozott. Lefogyott, és a VIII. általánost épphogy csak be tudta fejezni (2,6-os, más forrás szerint 2,2-es átlaggal). Ezután szobafestő ipari tanuló lett, abban az intézetben, amelynek igazgatója anyja akkori férje volt. Magas vérnyomására hivatkozva az első évet sem járta ki. Ezt követően alkalmi segéd munkákat vállalt, pl. a Bördíszműipari Vállalatnál, ahol körülbelül a füzet elkezdésének időpontjáig dolgozott.⁹ A füzet írása alatt (1969. június 23.) talált új munkahelyet a Budapesti Geodéziai és Térképészeti Intézetnél, mint figuráns, havi 1300 forintos fizetéssel.¹⁰ Ez a szakma — nem a jó kereset, hanem a szabadság miatt — akkoriban igen nagy népszerűségnek örvendett a nagyfánál.

Kacsa a nagyfások 1969. július 8-i felvonulásának egyik hangadója volt, és a felvonulás miatt a galeri ellen indított perben egy év három hónapi börtönbüntetésre ítélték. Több — nem terheltként tett — tanúvallomás szerint ő ment annak a „hippy-felvonulásnak” az élén, ami miatt az eljárást indították a galeri ellen.¹¹

⁹ Kacsa bevallása szerint 1969. június 2-ig, a munkahelyi jellemzése szerint május 31-ig.

¹⁰ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (= ÁBTTL). V-158094/1. Sz. Gyula és társai. 57. p. Környezettanulmány Kaesáról. 1969. július 26. BFL. XXV.44.b. 21201/1971. II. József és társa 14. FK. 30.963 dosszié, egyesítve 9.B.23.598/1969. (a továbbiakban: PKKB H. József és társa.) 205–211. p.

Ugyanakkor a terheltek közül is többen őt nevezték a felvonulás főszervezőjének, ami arra is utalhat, hogy őt akarták a rendőrség szemében bűnösnek kikiáltani, vagyis a felelősséget ráhárítani.¹² A rendőrök, a bírók és a történétírók előszeretettel ábrázolják a múltat átlátható, lineáris történések halmazaként. Azonban a felvonulásokra (és a városi tömegmegmozdulásokra) vonatkozó források — a büntetőeljárások során tett vallomások vagy a későbbi visszaemlékezések — nem teszik lehetővé, hogy az egymásnak ellentmondó emlékek alapján adekvát módon ábrázoljunk egy több tucat vagy több száz embert megmozgató eseményt. Ráadásul a történetek azáltal válnak gyakran eseménnyé, hogy a büntetőeljárás során egységes narratívát próbálnak belőlük létrehozni. Ennek ellenére valószínűnek tűnik, hogy Kacska a rendőrségi iratokban tüntetesként ábrázolt felvonulás (eredetileg hippiséta) hangadói közé tartozott. Azok közé, akik valamilyen tulajdonságuk vagy viselkedésük miatt figyelmet váltanak ki az alkalmi kortárs csoport tagjainak körében.

A Belügyminisztérium III/III-2-es (ifjúságvédelmi) alosztályának munkatársai 1969–1970-ben a felvonulásra vonatkozó vallomásokból konstruáltak „eseményeket”, így alkották meg a „Nagyfa-galerit”. A belügyi szövegekben létrejövő galeri tagjainak folytatólagos megfigyelése remek alkalmat teremtett arra, hogy az ifjúsági vonal dolgozói ismét bizonyítsák fontosságukat a felettes szerveknek. Az 1970 tavaszán megindított új eljárás genezise egy fiatal lány, „Hippy Ancsa” szerelmi és intézeti életében rejlik. Ancsát 1969 augusztusában, miután több hétre leutazott a Balatonra, és rendőrök hozták haza, szülei beadták a Fővárosi Tanács Villám utcai lánynevelő intézetébe. Az addig családi élethez szokott 16 éves lány ettől kezdve rendszeresen járt a Nagyfához és az EMKE aluljáróba, ahol többek között barát nője lett Doxának, aki végigjárta az intézetbe adott gyermekek „ranglétráját”, és 1968

11 Pl. S. József és Sz. Erzsébet vallomása. BFL PKKB H. József és társa. 31–32. p; 37–39. p. Sz. Erzsébet vallomása annyiban megkérdőjelezhető, hogy testvére érintett volt az ügyben. A felvonulokat feljelentő B. Péter vallomása szerint Kacska volt az, „aki rendezgette a sorokat és hogy zárkózzanak fel”, igaz, ezt a felvonulás után két és fél hónappal, fénykép alapján tette (bár összesen csak négy felvonulóról készítettek fényképet addigra). Uo. 47. Ami a tanúvallomások alapján hihetőnek tűnik a felvonulás történetéből: 40–80 (a számok a narratíva céljának megfelelően változnak) az Ifjúsági Park feletti nagyfánál gyülekező fiatal, egy a rossz időjárás miatt elmaradt koncert helyett „hippi-sétára” indult; átmentek az Erzsébet hídon, majd a Váci utcát és — Brian Jones, a Rolling Stones gitárosának halála miatt — a Bazilikát érintve a Szabadság térre mentek, ahol a telefonon kihívott rendőrök miatt szétzaladtak. Egyes szemtanúk közben az „Erika” című induló éneklését hallották a tömegből, ami okot adott arra, hogy a későbbiekben a „fasiszta tüntetesként” ábrázolják a felvonulást a sajtóban és egy regényben. A felvonulásról részletesebben: *Horváth*, 2004. 417–420. p.

12 Ez kiderül Sz. Lajos, „Marcello” tanúkihallgatási vallomásából is, akit — bár több vallomás szerint a menet élén haladt — nem ítélték el. BFL PKKB H. József és társa. 41–42. p.

tavasza Anszódról szabadult. Anca az intézetben összebarátkozott L. Erzsébettel, akivel közösen egy hónapig újságot árultak. Anca 1970. március 3-án megtudta, hogy az igazolatlan hiányzások miatt a Hírlapterjesztő Vállalat megszűnési munkaviszonyukat, illetményüket pedig átutalják az intézetbe. Mikor a nevelőintézet igazgatónője értesült erről, közölte, hogy át fogják szállítani „Lengyust” és Ancsát a rákospalotai zárt intézetbe. Anna még aznap megszökött, és megkérte EMKÉ-s barátait, hogy segítsenek kiszabadítani barátnőjét és elhozni keresetüket az intézetből. A március 5-i lányszöktetés — bár Ancsáék többen behatoltak az intézetbe — nem járt sikerrel, a résztvevők egy részét még aznap elfogták.¹³

Anca a rendőrségen részletes vallomást tett egy készülődő hippi-felvonulásról, lehetséges, hogy azért, mert megijedt a rendőrök fenyegetésétől és ezzel akarta menteni magát. A III/III-as osztály ifjúságvédelmi alosztályának vezetője március 13-án javasolta, hogy a május 1-re tervezett tüntetés megakadályozására „Májusiak” fedőnéven dossziét nyissanak, amit Tihanyi Sándor osztályvezető még abban a hónapban engedélyezett.¹⁴ Anca története olyannyira hatásos volt, hogy munkát adott számos rendőrnek, ügyésznek, ügyvédnek és bírónak. Kacsát izgatás miatt ismét perbe fogták, és ez alkalommal már 8 hónapi letöltendő büntetésre ítélték. Elítélése miatt az előző ügyben alkalmazott — esetében büntetésének megfelezését eredményező — közkegyelem hatályát veszítette, így összesen két év egy hónapot kellett fiatalkorúak büntetésvégrehajtási munkahelyén töltenie, ami a gyakorlatban a tököli fiatalkorúak börtönét jelentette.¹⁵

A füzet

A füzet borítóján — amelyet a rendőrök hamarosan felcímkéztek „S. Zoltán fk. tulajdona” felirattal — Kacsá kézirásával a következő szöveg olvasható: „Magányos HOBÓ / KI Egyedül jár / Örökké csak rád vár / ha nem jössz megöli / őt a magány”. A nagybetűs és kisbetűs írásmódot a füzet szerzője a későbbiekben is gyakran cserélgeti, aminek elsődleges funkciója a szövegkiemelés. A füzetben gyakori helyesírási hibák arra is visszavezethetők, hogy Kacsá iskolai eredménye a 8.

13 BFL XXV.44.b. 21054/1970. E. Imre és társai. (= PKKB E. Imre és társai) A lányszöktetésről részletesebben: *Horváth Sándor: Hooligans, Spivs and Gangs. Youth Subcultures in the 1960s.* In: *Muddling Through in the Long 1960s. Ideas and Everyday Life in High Politics and the Lower Classes of Communist Hungary.* Szerk.: Rainer M. János – Péteri György. Trondheim, 2005. 199–223. p., hiv. hely: 212–214. p.

14 ÁBTL O – 13708. 4–5. p.

15 BFL PKKB E. Imre és társai. Ítélet. 1970. szeptember 23. 6. p.

általánosban szülei válása miatt erősen romlott, ezután pedig ipari tanulónak adták, amely képzési formában többnyire nem a helyesírás oktatására helyezték a hangsúlyt.

A füzet borítójának felirata később is keletkezhetett, mint a tartalom nagy része, azonban a szerző szerepválasztását és azt, hogy kinek írja a naplószerű vallomások, megerősíti az első oldal. „Ezt a füzetet egy / R e m e t e írta itt él / köztetek ti észre se veszitek, ki ő? / ő a KACSA / NEKI CSAK 1 dolog kell a SZERETET / Mit eddig nem kapott meg / TE TUDNÁL SZERETNI ENGEMET? / ÉN TUDOM Hogy ez nem lehet!” A leghangsúlyosabb, utolsó előtti sorban szereplő kérdés lehetséges címzettje, ahogy az egész füzeté is, M. Éva, aki — a különböző íráskép alapján feltételezve — a költőinek szánt sóhaj alá írta be saját kezével nevét és ajtószámra is kiterjedő lakcímét (IX. kerület, Soroksári út 5[...]). A lány a cím alapján nem előkelőnek számító helyen élt: a Soroksári és Mester utca által határolt több kilométer hosszú ipari sáv Nagyvásártelep felé eső oldalán, ahol sokan dolgoztak a később Dzsumbujként híressé vált Illatos úti telep lakói közül alkalmi munkásként.¹⁶

A füzet szerzője a későbbiekben is többször megszólítja Évát feljegyzéseiben, mintegy láthatatlan olvasóként utal jelenlétére, gyakran kerül a mindennapi észlelések leírása közé szerelmes vers és megszólítás (Pl. „Ő te édes lány meddig szakít a sors még tőled / el? Könnyem már elfogyott, várom a / HOLNAPOT.”) Kacska mintha nem tudná eldönteni, hogy a magányos trubadúr, a remete, a hippi/hobó vagy az elmebeteg szerepét válassza. Éva azonban nemcsak mint lírai címzett van jelen, hanem olyan is előfordul, hogy a szerző szövegben jelzi a füzet szerinti választottjának, hogy egyes részeket kifejezetten neki írt: „Ezt NEKED ÍRTAM Szombat este Neked ajánlom!” (26)¹⁷ Ez arra utal, hogy amikor lehetősége van, odaadja a lánynak a füzetet, sőt, a szöveg írása közben folyamatosan számít arra, hogy a füzetet előbb-utóbb Éva is olvasni fogja. (28) Néha külön jelzi, hogy amit ír, azt Évára gondolva írja: „Most Évára gondolok, biztos dolgozik, vagy hűgát oktatja, mit mondjon a srácnak kivel este drótja van.” (39)¹⁸ Ezért a számtalan szerelmes póz és kiszólás, amivel a kamaszkorú Kacska még vonzóbbnak akarja magát ábrázolni.

Nem volt szokatlan, hogy a nagyfához járó fiatalok füzetbe írt vallomásokkal akarnak lányokat meghódítani. Kacska barátságban volt a szintén nem intézeti H.

16 *Ambrus Péter*: A Dzsumbuj. Egy telep élete. Szeged, Lazi, 2000. 12. p.

17 A főszövegben zárójelben Kacska füzetének oldalszámára hivatkozom.

18 Ugyanígy: „Éva megint az eszembe jár, most írok, de mit tegyek, ha megjelensz mint egy Bostoni kísértet, Okos lány vagy érted?” (41)

Józseffel, „Szerzetessel”, aki egy hónap híján Kacsával egykorú volt, és mindkettejük családja eredetileg vidéki. A nemrég Budapestre felköltözött Szerzetes szabadidejében a gyári focicsapatban játszott; apja szerint azért kezdett el az Ifjúsági Parkba járni, mert nyáron szünet volt a futballistáknál.¹⁹ Mindezek persze még nem determinálták barátságukat, de több jel is arra utal, hogy Kacsá legjobb barátja ebben az időszakban a Nagyfánál Szerzetes volt, aki Kacsához hasonlóan még nem nagyon fogadtak be a többiek.²⁰ Szerzetes verseket írt spirálfüzetbe, és ezeket a verseket Kacsá is elolvasta, amit nem csupán saját vallomása bizonyít. Szerzetes és Kacsát 1969 nyarán, a felvonulás napján együtt fogták el a rendőrök. Szerzetes versei egyből érdeklődésük középpontjába kerültek, mivel előző évben már ítélték el az Ifjúsági Parkhoz járó fiatal füzetbe írt versek miatt. Az akkor 23 éves G. Gyulát, gúnynevén Pipás Pierre-t, aki kukásautó-sofőrként dolgozott, és gyermekkora óta írt verseket, egy év két hónapi börtönre ítélték két verse miatt (másodfokon ezt 10 hónapra enyhítették), melyeket „hozzá hasonló barátai körében 1968 nyarán különböző parkokban” felolvasott.²¹

Seres Imre rendőr őrnagy, hivatalosan a Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Osztályának III/b csoportjának munkatársa, Pogácsás József rendőr főhadnaggyal közösen házkutatást tartott Pipás Pierre lakásán. Lefoglalták Pierre játékguminyomda garnitúráján kívül versesfüzetét is, ami a tárgyalás során eldöntötte a fiú sorsát.²² 1969. január 20-án Bauer Sándor, 17 éves autószerelő szakmunkástanuló a Nemzeti Múzeum lépcsőjén a prágai Jan Palach példáját követve felgyújtotta magát. A 70%-os égési sérülésekkel a Központi Honvéd kórházba szállított diák három nap múlva — a boncolási jegyzőkönyv szerint ismeretlen okokból — meghalt. Az izgatásnak minősülő ügyben Seres Imre már az égetés másnapján házkutatást tartott S. Miklósnál, akinek Bauer a búcsúlevelét címezte. Bauer halála után azonban az ügy már nem tűnt annyira fontosnak, ezért azt az alacsonyabb rangfokozatú Pogácsás főhadnaggyra és Kassai László századosra²³ bízta, majd márciusban a nyomozást megszüntették.²⁴ Seres Imre következő végigvitt „nagy ügye” már a jórészt általa kreált Nagyfa-galerihez kapcsolódott. Seres őrnagy javaslatára

19 ÁBTL V-158094/1. Sz. Gyula és társai, 61. p.

20 Barátságukról több árulkodó jel mellett (pl. hogy Kacsá beleírt Szerzetes füzetébe, illetve le-másolt verset Szerzetes füzetéből) vall: N. Péter tanú, 1969. szeptember 25. BFL PKKB H. József és társa. 45. p.

21 BFL XXV.44.b. 23.516/1968. G. Gyula és társa. (a továbbiakban PKKB G. Gyula és társa) Az idézet az ítélet indoklásából származik.

22 Jegyzőkönyv házkutatásról. 1968. október 16. BFL PKKB G. Gyula és társa. 185–186. p.

23 Kassai hallgatta ki 1969 október 29-én „Nagy Kennedyt” a nagyfa-ügyben. ÁBTL 3.1.9. V-158094/1. Sz. Gyula és társai.

nyitottak személyi dossziét Sz. Gyula (Nagy Kennedy) és társai ellenséges tevékenységének felderítésére, amelynek alapján Nagy Kennedy a Nagyfa-ügy elsőrendű vádlottja lett.²⁵

Seres addigi ügyei alapján tudhatta, hogy a bíróságon az írott bizonyíték sokkal jobban hasznosítható, mint a szóbeli vallomások. A hippi-felvonulásnak a rendszer ellen irányuló célzatát igen nehéz volt bizonyítani. A feladat már csak azért sem volt túl egyszerű, mivel a nagyfások közé sorolt fiatalok többségét csak az ellenük indított rendőrségi eljárás miatt kezdték el érdekelni a korban politikáinak számító kérdések. Ezért voltak hasznosak számára Szerzetes versei, mivel ezek révén írásként is tanúsították a fiatalok rendszerellenességét. Szerzetes füzetéről Földházi Józsefné rendőr őrnagy 1969. szeptember 25-én Kacsát is kikérdezte, aki a jegyzőkönyv szerint azt mondta, hogy Szerzetes a versesfüzetét az Ifjúsági Parkban sokaknak mutogatta, „a tömegben voltak lányok is, akik elkérték a füzetet és azoknak odaadta.”²⁶ Az Ifjúsági Park májustól októberig üzemelt, ez alatt az idő alatt több lány járt fel a nagyfához is, zenét hallgatni. Több nevelőintézetből kikerült, ezáltal többnyire hajléktalan fiú vallomása szerint a lányok gyakran hoztak nekik élelmet is.²⁷

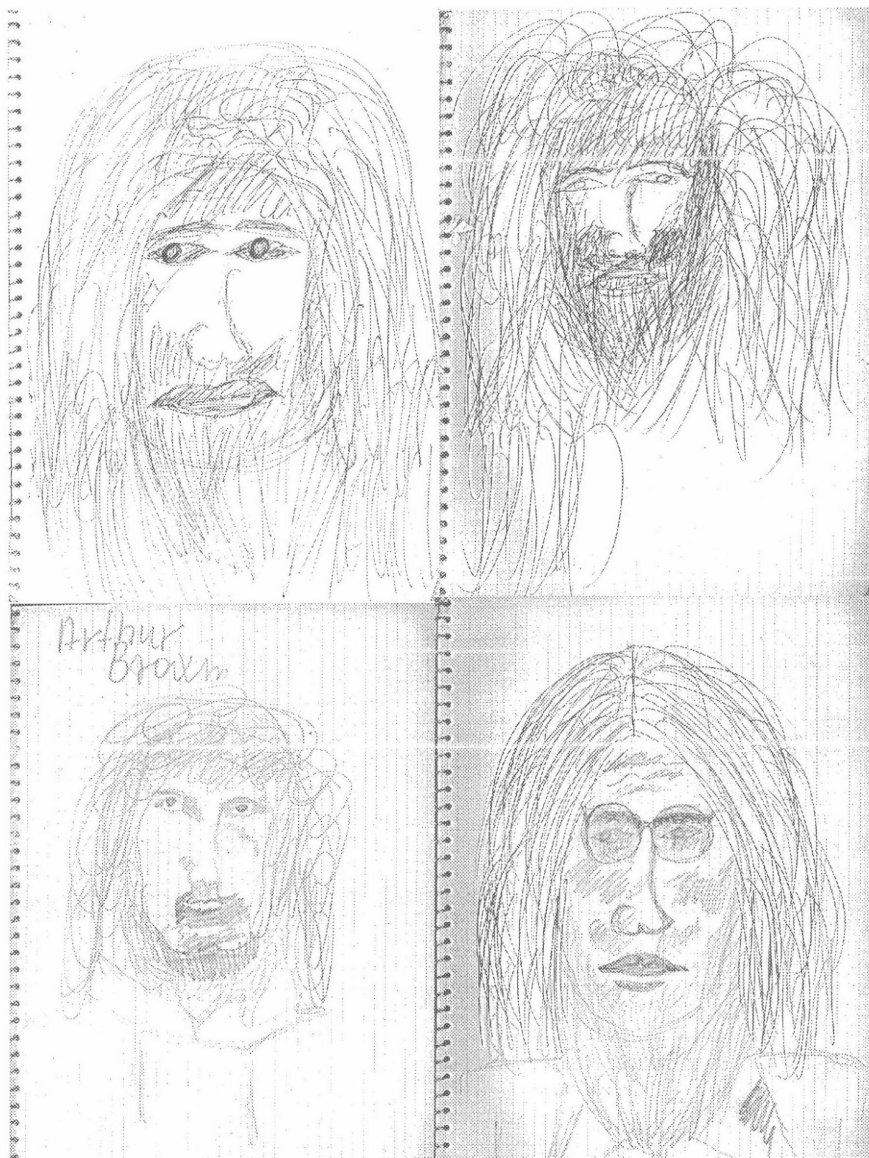
A jegyzőkönyvíró valószínűleg tévedett, amikor azt írta, hogy Szerzetes az Ifjúsági Parkban mutogatta füzetét. Akkori barátnője, T. Katalin vallomása szerint az Ifjúsági Parkba nem mentek be, „mert őt nem engedték be a hosszú haja miatt, de nem is akartunk bemenni”. Barátnője vallomása szerint, „amíg Szerzetessel jártam, láttam nála füzetet, amit rendszerint magával vitt mindenhol és azt állandóan a kezében szokta vinni, táská nélkül.” Persze a lány azt nem látta, hogy azt rajta kívül másnak is odaadta volna elolvasásra. Vagy túl rövid ideig jártak, vagy Szerzetes a lány előtt más lányoknak nem adta oda a füzetet, érthető okokból. Szerzetes barátnőjével, aki azon az őszön kezdte a második osztályt a Madách gimnáziumban, közösen vásárolt egy kék fedelű füzetet. Ebbe Kati június második felében bemásolta Szerzetes barna fedelű füzetéből a helyenként olvashatatlan és rossz helyesírással írt verseket, majd visszaadta neki. Ezt a kék fedeles füzetet foglalta le később a rendőrség szerzetestől, amelyben rendszerellenesnek ítélt verseket is ta-

24 ÁBTL. 3.1.9. V-157854/I. V. János és társa. A „Fáklyás” fedőnevű ügyben 1969. március 17-én szüntették meg a nyomozást Bauer barátja, a Pogácsás által terhelte nyilvánított S. Miklós ellen, akinek bűnc nagyrészt az volt, hogy ismerte Bauer „felforgatónak és maoistának” titulált gondolatait.

25 ÁBTL O – 13575. „Töröző” 5–6. p.

26 BFL PKKB H. József és társa. 51. p.

27 Nagy Kennedy, Szöke Lord és Hecceg is megerősíti ezt az első per során tett vallomásában. Sz. Gyula és társai. BFL PKKB 9. B. 23.598/1969. (A továbbiakban: PKKB. SZ. Gyula és társai.) 1970. január 30. tárgyalás jegyzőkönyve.

Szerzetes rajzai a barna spirálfüzetében
BFL XXV.44.b. 21.201/1971

láltak.²⁸ Ezen kívül Szerzetestől lefoglaltak még egy barnafedelű füzetet is, amelyben Szerzetes írásain kívül több rajz is volt (kettőn Radics Béla stilizált alakjával) és a füzet közepén Kacska kézírásával is található egy oldal.²⁹

„Vári” fedőnevű informátor még az 1969. július 8-i tüntetés előtt jelentést adott tartótisztjének, Seres Imre rendőr őrnagynak. Eszerint „egy kb. 16-17 éves 170-175 cm magas, vállas, barnás-szőke göndörhajú fiú, akiről annyit tudok, hogy a gimnáziumból is kirúgták, valamint a szüleivel is összeveszett [...] dicsekedve is mondta, hogy versírással is foglalkozik. Ennek bizonyítására elővett a zsebéből kb. 2-3 kézzel írott verset, amelyeket fel is olvasott. A versek kommunista ellenesek valamint rendőröket gúnyoló tartalmúak voltak.” A személyleírás teljesen illik Szerzetesre, aki a megelőző évben hagyta abba a gimnáziumot. „Vári” elmondása szerint, később az Erzsébet söröző WC-jéből kifelé jövet támadt le őt Szerzetes azzal, hogy „ismét van nála vers, és ott fel akarta nekem olvasni. Én leintettem azzal, hogy ez a hely nem alkalmas arra, majd egy másik alkalommal máshol.”³⁰

A versírás egyik funkciója Szerzetes esetében az volt, hogy a nála pár idősebb fiúk is befogadják társaságukba.³¹ Presser — aki Kacsával egy egy ipari tanuló intézetbe járt és a felvonulás után őt is letartóztatták — vallomása szerint Szerzetes „általában azoknak a személyeknek szokta verseit megmutatni, akik vidékről szoktak feljönni Budapestre pár napra a parkba.”³² Ez arra utal, hogy Szerzetesnek nem volt komoly presztízse a társaságban. „Vári” feladata az volt, hogy politikai „izgatásra” utaló jelentést adjon, ezért helyezhette aznapi jelentése középpontjába a számúra ismeretlen, a társaságba éppen csak bekerülő fiatal fiú verseit. Azonban jelentését Seres őrnagy később jól tudta hasznosítani az írásos bizonyíték utáni kutatás során, ezért is az ő füzete került a nyomozás középpontjába. Ennek köszönhető, hogy Szerzetes füzetéről jóval többet kérdezősködtek a nyomozás alatt, és emiatt keletkezett annak használati módjáról több vallomás, ezáltal írásos forrás.

28 Uo. 27–29. T. Katalin tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1969. augusztus 21.

29 A két Szerzetestől lefoglalt spirálfüzet a Nagyfa-galeri első, nagy tárgyalásának nyomozati anyaga mellett található bűnjelként. A magánjellegű forrás ebben az esetben is annak köszönheti levéltárba kerülését, hogy hivatalossá minősítették (bűnjelként kezelték az eljárás során). BFL PKKB II. József és társa.

30 1969. június 26. ÁBTL O – 13575. „Töröző” 19. p.

31 Ezt megerősíti Kacska első per során tett vallomása is: „H. József [Szerzetes] ismerőscinek és barátainak mutogatta a politikai verseket, feltűnősegből szerintem. H. József lányoknak büszkélkedett a versivel...” BFL PKKB Sz. Gyula és társai. 1970. február 4. tárgyalás jegyzőkönyve. 8. p.

32 Cs. Attila, „Presser” 1969. szeptember 25-én tett folytatódólagos kihallgatásának jegyzőkönyve. ÁBTL V-158094/1. Sz. Gyula és társai. 62. p.

Szerzetes és Kacska 1969 tavaszán ismerkedtek meg.³³ Szerzetes Kacska hatására kezdett verseket írni, aki állítása szerint sokat beszélt neki arról, hogy ír.³⁴ Kacska — bár baráti társaságának is írta füzetét — elsődleges olvasójának a szövege alapján mégis Éva tűnik, szövegét a hódításnak rendeli alá. Azonban Szerzetes írási módszere (folyamatosan magával hordta a füzetet, átadta elolvasásra másoknak) Kacsára, a barátára és részben mintaadóra is érvényes lehetett. De vajon milyen önképet tartott egy lány számára vonzónak egy kamasz, akit a hatalom 1969-ben az „ellenkultúrához” sorolt? Milyen szerepeket választott magának ahhoz, hogy egy lányt meghódítson?

A füzet első lapján szereplő, szeretethiányban szenvedő remete figurája nem saját találmány. Kacsáról 1968 augusztusában cikk jelent meg a szocialista bulvárlapok egyik legolvasottabbikában, az Ifjúsági Magazinban, amely egy rendőrségi razzia tapasztalataiból született.³⁵ A korabeli újságírói gyakorlat előszeretettel használta fel a fiatalkorúak problémáiról szóló cikkek írásához a rendőrségi razziaik során előállított fiatalkorúak vallomásait. A Magyar Ifjúság rendőrségi és bírósági vonalon dolgozó újságírója, aki később a nagyfások elleni perről is tudósított, ugyanarra a rendőrré emlékezett vissza szeretettel, aki az Ifjúsági Magazin újságíróját is elvezette Kacska első rejtekhelyére. „Persze, szóltak nekem, hogy razzia, jövk-e? [...] ez a Farkas, ez tanított meg engem arra, hogy mi a különbség a csavargók több hónapos kosza és a friss, nagyon koszos ember között. Mert lehet egy ember tiszta, reggel megfürdött és utána egy pocsolóba belehempereg. És van olyan, akinek nincs módja, hogy napok óta mosakodni tudjon. Mi a különbség. Én azt úgy meg tudtam különböztetni, olyat tudtam például, hogy elmondták, hogyha például valaki börtönből szabadul, akkor hogy viselkedik. Hogy felül a villamosra, és mindennek úgy tud örülni, és azóta láttam olyanokat, esküszöm, akik, mondom, ez, ez onnan jöhetett, mert akkora öröm az arcán, hogy istenem, istenem, jaj, hát. Szóval ezek ilyen rendőr, rendőr (m) fogások. [...] Ilyen csöves helyekre akkor bújtak, mikor már tudták, hogy le akarják csukni őket és akkor bújtak. De hát, ez a Farkas, ez mindfélében volt. Volt például olyan hely, hogy valahol a város szélén volt egy ilyen elhagyatott roncsautóbusz, és kiderült, hogy ott laknak néhányan. Na és ekkor volt ez, hogy menjek hátra, mert hátha kés van nála. Érdekes, hogy ők nem kötözködtek velem.”³⁶

33 BFL PKKB Sz. Gyula és társai. 1970. február 4. tárgyalás jegyzőkönyve. 9. p. és 54.468/1969/7. sz. Vádirat. 4. p.

34 BFL PKKB. SZ. Gyula és társai. 1970. február 4. tárgyalás jegyzőkönyve. 14. p.

35 *Hankóczy Sándor*: A Kiskanál és a Duna. In: *Ifjúsági Magazin*. (= IM) 1968. augusztus. 13–17. p.

Az újságíró még emlékezés közben is büszke volt arra, hogy Farkas Lajossal kapcsolatba került. Farkas képviseli a szemében a Kádár korszak rendőrségének profi rendőret, akinek jellemzőjeként a szaktudást és származását emeli ki. Ez az ábrázolásmód abból is eredhet, hogy a szocialista rendőrség saját imázsának javítása érdekében a hatvanas évektől előszeretettel ábrázolta magát professzionizált, nem pedig politikai döntéseket is végrehajtó szervezetként. Ennek egyik módja az volt, hogy ún. fontos társadalmi feladatokat ellátó szervezetként jelenítette meg magát. Többek között ide tartozott az ifjúságvédelem rendőri propagálása és a galerikről szóló, rendészeti eredetű diskurzus is.³⁷

A BRFK Gyermek és Ifjúságvédelmi osztályán Farkas Lajos irányította a fiatalkorúak csövező helyein tartott razziákat, egyúttal ő tartotta a kapcsolatot az ifjúsági sajtóval is. Kacsza nagyrészt neki köszönheti, hogy amikor 1968 nyarán elvonult a Gellért-hegyre csövezni, cikk született róla. Bedecs Éva visszaemlékezése szerint Farkas szájából állandóan kilógott a cigaretta, „olyan volt, mint egy mesemondó, a Farkas. Tulajdonképpen be kellett volna kapcsolni egy ilyen magnót, és kiadni a történeteit. Megvették volna biztos, mert annyira érdekes, jó dolgai voltak. És főleg mondom, egy olyan világban, amikor igazából nem volt divat ezekről beszélni. És gyakorlatilag a Kék fény is olyan volt...”³⁸

Az Ifjúsági Magazinban megjelenő cikk első hasábjának alcíme: „A gellérthegyi remete”. Farkas Lajos a cikk szerint egykor csavargó volt maga is, vagyis jól ismeri a csavargó gyerekeket. A szöveg alapján Kacsát is csak együttérzésből állítják elő és kérdezik ki, aki: „Nyúlánk, félszeg, mozdulatai esetlenek, kezével nem tud mit kezdeni. Több napos szakáll és tarkóra nőtt, felkunkorodott haj birtokosa, tizenhat éves és világoskék szemében lassan, de szívósan gyülekeznek a könnyek. Hihetetlenül koszos farmernadrágján két klott betoldás és nyolc igazi folt, közülük néhány hullni készül. S. Zoltán tíz napig élt a hegyen.”³⁹ A külső ábrázolása meghatározta azt is, amit Kacsza később önnön identitásának megteremtése során saját maga fontos jellemzőjének tart: haj, szakad farmer, több napos szakáll.

A cikk írója úgy tesz, mintha interjút készített volna Kacsával, holott valószínűleg vagy a fiatalkorúak razziáira ekkoriban járó zöldségesfurgonban,⁴⁰ vagy a

36 Interjú Bedecs Évával, aki 1965–1972 között dolgozott a Magyar Ifjúságnál. 2005. február 4., 6-7. Készítette: Horváth Sándor.

37 Ebbe a körbe sorolható a rendőrség és a sajtó új típusú kapcsolata, amit a Kék fény című műsor 1965-ös megindítása is fémjelvez. Erről bővebben: *Horváth Sándor: A szocialista bulvársajtó és a társadalmi nyilvánosság arcnái Magyarországon: népszerűség és pártserűség az 1960-as években.* In: *Múltunk* 50. (2005) 3. 226–254.

38 Bedecs Éva-interjú. 20. p.

39 IM 1968. augusztus. 14. p.

Gyermek és Ifjúságvédelmi osztály Rómer Flóris utcai fogdájában (ahová majd egy évvel később a nagyfások közül négyet felvonulásuk napján előállítanak) beszélgettek. A cikkben szereplő kérdések és válaszok elsősorban azt firtatják, miért választotta Kacska a hegyet. „A mostohaapám úgy néz rám, mintha leprás lennék, anyám sem szeret túlságosan, és mindketten állandóan hülyéznek. [...] a házmesztertől kezdve mindenki bántott hosszú hajam miatt. — Ezért választottad a hegyet? — Ezért. Akkor határoztam el, amikor anyám megtette azt a nadrággal. — Mit? — Fizetés után vettem egy új farmert. Anyámnak nem tetszett és összevagdosta.” A haj és a nadrág fontos kellékei lesznek a remete-identitás megkonstruálásának Kacska feljegyzéseiben is.

Azonban ezeknél is meghatározóbb lesz a füzet tartalma szempontjából a Kacsáról szóló részt lezáró utolsó kérdés és válasz: „ — És mit ettél a hegyen? — A srácoknak megmondtam, hogy ott leszek. Mindennap hoztak egy üveg tejet és két kiflit. — De így nem lehet sokáig élni. — Nem is akartam. Tudtam, hogy keresnek majd, és elkapnak. Így is terveztem. Én intézetbe akarok kerülni. Az sem jó, mert érzékeny vagyok, és ott is hülyéznek majd, de azok idegenek és nem az anyámék.” A cikk Kacska szeretetéttségét állítja a középpontba, amit önteremtése során Kacska is szívesen vállal. Ezenkívül a hivatalos diskurzus egyik szereplője, az újságíró, úgy ábrázolja Kacsát, mint aki szüleivel történt konfliktusa miatt csavarog.

A cikkbeli magányos csavargó figurája nagy hatással volt Kacska énképére. Ezért is jelenítette meg magát Hobóként a füzet címlapján, akit egyfajta magányos trubadúrként ábrázolt, aki „egyedül jár”, és ha nem jön Éva, „megöli őt a magány”. A hippi és a hobó imázsa a hatvanas évek végén igencsak képlékeny volt. Az újságolvasók, illetve a nagyrészt filmfogyasztó fiatalok csak másodkézből szerezhettek tudomást a nyugati, főleg amerikai hippikultusról. Ezért konstruálhatta meg szinte mindenki viszonylag szabadon a saját hobó-, illetve hippi-definícióját. A nagyfánál gyakran megforduló Szőke Lord, Nagy Kennedy egyik barátja még Aszód-ról, sajátosan fogalmazta meg a tárgyalás során, hogy szerinte mi a különbség a hobó és a hippi között. Szőke Lord Nagy Kennedy védőjének kérdésére — aki valószínűleg azt akarta bemutatni mentségként, hogy a fiatalokat nem nagyon érdekelte a politika — elmondta: „szocializmus még Magyarországon nézetem szerint nincs. [...] Ha nekem biztosítanák, hogy 25 éves koromig nem kellene dolgozni, időmet minden hülyeséggel tölteném. Állandóan szórakoznék, táncolni, lányokkal foglalkozni, moziba járni, beat zenét hallgatni, ezt nevezem szórakozásnak.

40 Álcázási célból ezt használták ekkoriban az ifjúságvédelmi razziaikon a rendőrök Bedecs Éva visszaemlékezése szerint. Bedecs Éva-interjú. 7. p.

Hippiskednék és hobóskodnék, ez idő alatt nem kellene dolgozni.” Itt valószínűleg közbekérdeztek (bár ezt nem jelölik), hogy mit ért ez alatt, mert a jegyzőkönyv szerint így folytatja: „Szerintem a hippi verekszik, a hobók nem verekszenek. Hobónak egy hülyét képzelek el.”⁴¹

Ezek szerint a nagyfánál 1969-ben a hobó imázsához inkább hozzátartozott a békes, szemlélődő magatartás, amit úgy tűnik, Kacsá is vonzónak talált, szemben az erősebb testalkatú, intézetben nevelkedett, nála agresszívebbnek tűnő fiúkkal. A hippik imázsához 1969 nyarán valószínűleg az amerikai hippik és rendőrök csetepatéiról szóló, nem ritkán eltúlzott híradások miatt tartozott hozzá a verekedés.

Közvetlenül Kacsá naplójának írása és felvonulásuk előtt, 1969. május 15-én történt az a rendőrök és hippik közötti összecsapás, amelyet tévékamerák rögzítettek, a sajtó (Kelet-Európában is) széles körben tárgyalt, és később a formálódó új baloldal egyik szimbolikus eseményévé vált. 1969. május 15-én, a western színesből politikussá vált Ronald Reagan — akkor Kalifornia kormányzója — elrendelte, hogy fegyveres rendőrök és a Nemzeti Gárda rajtaüssön a Berkeley Egyetemhez közeli People's Parkban tartott hippitalálkozón. Több mint százan kerültek kórházba, egy embert pedig agyonlőttek.⁴²

Magyarországon a köztudatban a hippi és a hobó imázsához is hozzátartozott, hogy „pszichiátriai esetek”, amit Kacsá feljegyzéseiben önnön bolondságának vállalásával ábrázolt. A Magyar Ifjúságban a hippikről 1968-ban rendőrségi jelentés nyomán megjelent cikk szerzője egy Jules Massermann⁴³ nevű amerikai pszichiátert idéz: „A hippik valójában pszichiátriai esetek. Sokan közülük nemcsak csavargók és paraziták, hanem, ahogy mi nevezzük, szociopáták vagy pszichopáták. Egyesek az elmeógyógyintézetben végzik.”⁴⁴ Massermann naiv mondata Kacsá esetében annyiban teljesült, hogy ha nem is ott végezte, de az eljárás során hosszú „elmeógyógyintézeti” kezelésnek is alávetették.

Az Ifjúsági Magazin róla szóló cikke nagymértékben hatott Kacsára, miközben a füzetben megszerkesztette énképét, egyúttal identitásait is kifejezte, szituációtól

41 BFL PKKB Sz. Gyula és társai. 1970. február 3. tárgyalás jegyzőkönyve. 11. p. Szöke Lordot — bár többek egybehangzó vallomása és alibije alapján szinte biztos, hogy — nem vett részt a felvonuláson, elsőfokon két év börtönrre ítélték. Ennek oka elsősorban az volt, hogy másodrendű vádlottként került az ügybe, visszacsóként, Nagy Kennedy aszódai barátjaként.

42 *Katsiafticas, George*: The Imagination of the New Left: a Global Analysis of 1968. Boston, South End Press, 1987. 124. p. A hippi-mozgalom és az új baloldal ideológiai kapcsolódásáról: *Marcuse, Herbert*: The New Left and the 1960s. London – New York, Routledge, 2005.

43 Jules Massermann a chicagói egyetemen dolgozott pszichoanalitikusként, a hatvanas években igen népszerű volt sajtószeraplései miatt.

44 *Ivanics István*: Hippik a körüton. In: Magyar Ifjúság 1968. június 21. 3. p.

függően. Ennek oka nemcsak az volt, hogy a cikk a nagyfás fiatalok körében népszerű tulajdonságokkal ruházta fel őt, hanem az is, hogy egy ifjúsági sajtóban megjelenő cikk igen népszerűvé tehetett egy fiatal kortársai körében. Nemcsak presztízst, de hírnevet is jelentett, ezért a népszerűség keresése közben érdemes volt a cikk által sugallt képhez alkalmazkodni. Hasonló jelenségről számolt be „Kertész” fedőnevű informátor-jelölt a nagyfások operatív megfigyelését végig kézben tartó Seres Imre örnagynak 1970 februárjában: „A jelölt kérdésemre elmondta, hogy »Zsiráf« gúnyneve szerint szerepel az Ifjúsági Magazin 1970 januári számában. Elmondása szerint a riport úgy keletkezett, hogy 1969 szeptemberében, egyik délután lent tartózkodott az EMKE aluljáróban, amikor odament hozzá egy fiatalember és egy hasonló korú nő, akik bemutatkoztak, hogy a Magazin munkatársai. Majd megkérték őt arra, hogy mutassa be nekik a galeri tagokat. A kérésüknek eleget tett, több galeri tagot bemutatott a lap munkatársainak, akik a riportot és a fényképfelvételeket elkészítették. Elmondása szerint a cikk megjelenése óta igen nagy népszerűségnek örvend, sokat leszólítják és üdvözlik, beszélgetést kezdeményeznek vele.”⁴⁵

Szerepek

Philippe Lejeune szerint „a napló kezdete majdnem mindig kiemelt fontosságú: ritka az olyan eset, amikor ennek hangsúlyozása nélkül vágunk bele. Különböző módon jelöljük ki az írás eme új területét: tulajdonnévvel, címmel, mottóval, ígérettel vagy bemutatkozással.”⁴⁶ Kacska a borítón hobóként, feljegyzései – melyek leginkább egy lazán szerkesztett napló mintáját követik – kezdetén pedig remeteként ábrázolja önmagát, az általa meghódítani kívánt lányt pedig mindkét rövid szövegben megszólítja. Ezzel meghatározza nemcsak önmaga szerepfelfogását, hanem feljegyzései helyét is általa elképzelt élettörténetében. A két szerepválasztás végigkíséri az egész füzetet. Életét két maga által választott szerep pozíciójából meséli el, melyek társadalmi identitásának meghatározó metaforájává válnak. Ezek a szerepek egyúttal jelképezik viszonyulását a felnőtt társadalomhoz is, amivel alkalmazkodik a hivatalos diskurzusban jelen lévő „lázadó-ifjúság” metaforához is.

Kacska füzete dátumozás nélküli, keletkezési idejére a feljegyzések tartalmából lehet következtetni, illetve a füzetet lezáró „Kacska 1969” feliratból. A felirat mellé

45 ÁBTL O – 13708. „Májusiak” 1970. február 13. 31–32. p.

46 *Lejeune, Philippe*: Hogyan végződnek a naplók? In: *Uő: Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból.* Szerk.: Z. Varga Zoltán. Bp., L'Harmattan, 2003. 210–222. 210. p. (A továbbiakban: *Lejeune* 2003.)

Kacsa odarajzolja magát, hosszú hajjal. Ebből feltételezhető, hogy a füzet írásának elején született a rajz, mivel a füzet írásának időszakában, június elején Kacsa közel kopaszra nyíratta a haját.⁴⁷ A füzetét körülbelül 1969 júniusának elején kezdte el írni és valószínűleg még a nagyfások felvonulását megelőzően be is fejezte, mivel arra semmiféle utalás nem történik. Kacsa a füzetben nem utal a Rolling Stones gitárosának, Brian Jonesnak a halálára sem, amit viszont megtesz Szerzetes a saját füzetében. A felvonulást részben azért rendezték, hogy Brian Jones emlékére gyászmisét tartsanak a Bazilikában, amelyet azonban zárva találtak.⁴⁸ A felvonulás után Kacsa 1969. július 8-tól 30-ig előzetes letartóztatásban volt, és igen valószínűtlen, hogy ezután is ugyanazt a füzetet folytatta volna anélkül, hogy megemlítette volna a felvonulást és letartóztatását. A füzet ezek alapján közvetlenül a nagyfások felvonulását megelőző hónapban született és a menet élén haladó, a sorokat rendezgető Kacsa reflexióit tartalmazza. A füzet elkezdésének idejére abból lehet következtetni, hogy 6. oldalára a szerző bemásolta Szerzetes azon versét, amelyet az első per során a legnagyobb érdeklődés kísért a rendőrök, az ügyészek, majd az újságírók részéről.

A Kacsa füzetébe bemásolt „Mamám hullája eladó” című vers kamaszos József Attila utánérzésnek is tekinthető,⁴⁹ különösebb esztétikai érték nélkül: „Nagy pelyhekbe hull a hó / Mamám hullája eladó / Eladom mert fázom / hogy legyen kabátom // Ezért megszólnak az emberek / Óh te kegyetlen gyerek / - Eladod a mamád? / Hát van neked pofád / Igen Eladom mert élek, azok öregek és vének.”⁵⁰ Szerzetes a tárgyalás során úgy emlékezett vissza, hogy a vers abból az ötletből született, hogy „egy alkalommal az egyik fiú fázott, és a másik mondta neki, hogy add el anyáđ

47 Erről a füzet 12. oldalán értesülünk, de beszámol róla az egy évvel később született pszichológusi vélemény is. Kacsa 1969. július 9-én, a felvonulás másnapján, elzárása során a Budapesti Rendőrfőkapitányság Fiatalkorúak és Gyermekvédelmi osztályán tett vallomása szerint egy hónappal korábban vágatta le a haját. ÁBTL V – 158094/1. Sz. Gyula és társai. 57. p.

48 Brian Jonest 1969. július 3-án találták meg holtan úszómedencéjében, és július 10-én tartottak érte gyászmisét Cheltenhamben, amely település templomi kórusának gyermekkorában tagja volt. www.beatzenith.com/the_rolling_stones/bjones.htm

49 Tiszta szívvel.

50 A vers ebben a formában található Kacsa füzetének 6. oldalán. Szerzetes kék (vagyis T. Katalin által lemásolt) füzetében az utolsó sor át van húzva, és a helyesírási hiba is javítva van annyiban, hogy a gondolatjel a második bekezdés 2. sora („ Óh, te kegyetlen gyerek”) előtt van. Ezek alapján arra lehet következtetni, hogy Kacsa füzetének 6. oldalára még nem a kék füzetből, hanem a Szerzetes eredeti írását tartalmazó barna fedelű füzetből dolgozott. Mivel T. Katalin iskolaszünetben, vagyis június második felében másolta át a barna füzetből a kék füzetbe a verseket, ezért feltételezhető, hogy Kacsa még június elején másolta át a verset saját füzetébe, amely Szerzetes versei között sorrendben a kilencedik volt.

hulláját és vegyél belőle kabátot. Így született meg a versem.”⁵¹ Az Ifjúsági Park Duna felőli oldalán (szlengben Lépart) gyülekező társaság 1968-ban elítélt „költője”, Pipás Pierre esetében szintén hasonló utánérzést találtak politikailag veszélyesnek a hatóságok. Pipás Pierre „Eladó a csontvázam” című versét lemásolta Nagy Kennedy barátjának, Kispólnak a testvére (U. Pál), aki emiatt másodrendű vádlott lett a Pierre ellen indított perben. Indián (F. András), aki a Kék fény narratívájában szorosán kapcsolódott a Nagyfa-ügyhöz, azonban a nagyfás pertől teljesen függetlenül, nemi erőszakért ítélték el, abba a társaságba tartozott, akik Pierre verseinek felolvasásain rendszeresen ott voltak.⁵² A szülő elleni lázadás, amennyiben ezt annak lehet értékelni, Szerzetes füzetében három oldallal később „Mamám” című versében szeretetbe csap át: „engem szeret [...] én szeretni szeretem / ha meghal soha / nem feledem.” A családon belüli konfliktusra — ha létezett — azonban sem ekkor, sem később nem derült fény.

„Vári” fedőnevű informátor szerint Szerzetes éppen akkor akarta nekik felolvasni verseit, amikor Indián lakására tartottak.⁵³ Pierre verse és Szerzetes között több közvetítési lehetőség is volt, ezért könnyen elképzelhető, hogy áttételesen Pierre József Attila utánérzésének hatása is ott bujkált Szerzetes sorai mögött. Mindenesetre verseinek közönsége hozzávetőleg ugyanaz volt. Szerzetes verse — akárcsak Pierré — nagy érdeklődésre tarthatott számot nemcsak a rendőrök, hanem a nagyfánál összegyűlő fiatalok körében is. Talán ezért másolta be Kacska is a saját füzetébe a verset, még a rendőrség, a jogászok és az újságírók érdeklődése előtt.⁵⁴ Az elsőfokú bírói ítéletben már nem szerepelt az izgatást megállapító tényállásban Szerzetes ezen verse, mivel Szerzetes ügyvédje kérelmezte, hogy azt ne

51 BFL PKKB SZ. Gyula és társai. 1970. február 4. tárgyalás jegyzőkönyve. 15. p.

52 BFL PKKB G. Gyula és társa.

53 ÁBTL O – 13575. „Töröző” 19. p.

54 Bedecs Éva cikke a Nagyfa-galeri tárgyalásáról is külön kitér a versre. A cikk alapján úgy tűnik, hogy az újságíró megkapta nemcsak a vádiratot, de kezében voltak maguk a füzetek is, bár azt nem vette észre, hogy a barna fedeles füzet első oldalán a beírás más kézírással, nem Szerzetestől, hanem Kacsától származik. „Nagy pelyhekben hull a hó, / anyám holtteste eladó.» Így kezdődik H. József fiatalkori vádlott (más néven Szerzetes) egyik »költeménye«. Ellene külön vád a két spirálfüzet, amelybe ellenséges, politikai tartalmú verseit írta. A füzet kezdő lapján a jelmondat még gyerkes bolondságokat ígér: »Ne legyen több fodrászüzlet a világon!« A további írások már jóval visszataszítóbbak.” *Bedecs Éva: A „Nagyfák” sem nőnek az égig.* In: Magyar Ifjúság. 1970. február 20. 4.–5. p. A hulla szóból valószínűleg pejoratív jelentése miatt lett az újságban holttest, a „mamám” helyett „anyám” szó, a fodrászüzletekről szóló idézet pontatlansága pedig arra utal, hogy a cikk írója csak kis időre láthatta a füzeteket, a cikk írása alatt már nem. Szerzetes kék füzetének elejére Kacska a következőket írta: „Talán megérem hogy virágok / lepik el a Földet / És nem lesz (sic!) több / Fodrászüzlet.”

tekintsék politikai tárgyú versnek. A január–februári tárgyalásig Szerzetes hét hónapon át előzetes letartóztatásban volt; ilyen hosszú ideig senki sem a vádlottak közül. Apja, rossz egészségügyi állapotára is hivatkozva többször kérelmezte, hogy fiát a tárgyalásig ideiglenesen engedjék szabadon (amit a tízből nyolc vádlott számára lehetővé tettek). Ezt Kelemen Géza csoportvezető ügyész a vádlott lehetséges szökésére hivatkozva visszautasította, másrészt az első vádiratban még nem a nevelőintézetekben nevelkedett félárva Nagy Kennedyt, hanem Szerzetest nevezték meg elsődrendű vádlottként. Szerzetes apja a tárgyalás előtt meghalt, anyja pedig idegösszeomlást kapott. Emiatt a tárgyaláson először a vallomásra is képtelen Szerzetest — bár egy év két hónapi büntetésre ítélték, úgy tűnik — az ügyész megszánta, mivel kérte az előzetes letartóztatása megszüntetését és azonnali szabadlábra helyezését.⁵⁵

Kacsa a tárgyalás során azt állította, hogy bár olvasta Szerzetes verseit, közölte vele, hogy ne foglalkozzon politikai versekkel, mert ebből baja származhat. Ezt a bíróság tényállásként fogadta el: „S. Zoltán [Kacsa], miután elolvasta a verseket, azzal adta vissza H. Józsefnek [Szerzetesnek], hogy a füzetet máskor ne hozza magával az Ifjúsági Parkba vagy a nagyfához a politikai tartalmú versek miatt. Megjegyezte azt is H. Józsefnek, hogy ő politikával nem foglalkozik. [...] H. József S. Zoltán felszólítása ellenére továbbra is magával vitte a verseit tartalmazó füzetet a Nagyfához.”⁵⁶ Úgy tűnik, hogy bár Kacsa füzetét lefoglalták, azt sem a nyomozók, sem a bíró nem vetette alá komolyabb filológiai elemzésnek, mivel meg sem említi, hogy Kacsa lemásolta Szerzetes versét, illetve azt, hogy Kacsa többször beleírt Szerzetes kék- és barnafedelű füzetébe. Ez Kacsának annyiban volt szerencsés, hogy így nem tudták a Szerzetes elleni vádakat ellene is felhozni.

A József Attila-utánérzések más helyütt is felbukkannak Kacsa füzetében. Miután azon mereng, hogy az emberek magára hagyták, úgy ábrázolja önmagát, mint aki levonul a Duna-parthoz, mert csak a folyó értheti meg: „Dunapart újra itt vagyok csak te érted hogy / mit gondolok! Egyedül vagyok!” (12.) „A Dunánál” című vers költői gesztusát próbálja utánozni, elhallgatva, hogy a fiatalok rendszeresen az Ifjúsági Park Duna felőli oldalán találkoztak, napoztak, ismerkedtek, és mikor

55 A bíróság Szerzetes négy versét ítélte politikai tartalmúnak, ezek közül az Édes földem című vers első versszakja később igen ismertté vált az EMKE aluljárások körében. „Édes földem Magyarország / De megtört a rabszolgaság / Fejünk fölött vörös átok / Megtörjük ezt hippi srácok.” Az Igaz elvtársak című vers arról szól, „hogyan ferdítették el” Marx és Engels eszméit az utódok, „Kik a maguk érdekeit nézik / Ők belülről nem érzik / Hogy más szíve ezért vérzik / A vérző szív nem hiába / Idővel a hamis kommunizmus elveszik a világban.” BFL PKKB H. József és társa. Elsőfokú ítélet. 14–15. p.

56 Uo. Elsőfokú ítélet. 16. p.

nem hallatszott ki a koncertek hangja a parkból, akkor táskarádiót hallgattak. Így alakult ki — rendőri konstrukció miatt — a „Léparti galeri” elnevezés, ahova valamiasai alapján Kacs is rendszeresen járt. Mikor ősszel a kihallgatások során Kasai őrnagy Nagy Kennedyt a galeri ábrázolására kérte, akkor Nagy Kennedy a jegyzőkönyv szerint négy nagyobb csoportra osztotta a nagyfásokat. Eszerint a nagyfánál gyülekeztek (a később a Kék fényben is szereplő) Indián és társai, míg a „Léparti” csoport vezetőjeként Nagy Kennedy Kacsát ábrázolta.⁵⁷ A galeri hierarchikus ábrázolása feltehetően a rendőri instrukciók eredménye, viszont valószínű, hogy Kacs társasága többnyire az Ifjúsági Park Duna felőli oldalán találkozott. Kérdéses, hogy írása idejében az „Egyedül vagyok!” felkiáltás a rossz időnek, vagy a társas magány ábrázolásának szól, mivel a fiatalok 1969-ben szinte megszállták a rakpart lépcsőit.

A füzet első lapján szereplő remete ábrázolása után a következő oldalon Kacs rögtön a vallás és a remete pozíciójából bírálja a világi hívságokat, az ún. „fogyasztói szocializmust”. „Isten ész[t] adott az embereknek, de nem azért, hogy egymást gyilkolják, és pénzüket az OTP-be tartják. Mit érnek el vele, jobban élnek talán, lehet! Te irodakukac! Hé, ne bújj el! Most rólad akarok beszélni. Mondd, tudod-e, hogy feleséged hány zsíros kenyeret csomagolt be? Te nem szólsz csak Trabantodat simogatod, jól jártál vele! Most jön a weekend (sic!)! Az kell, mert ha nincs, felír a rendőr! Gyűjtsd a pénzt, mert kell, a fiadnak magnó kell.” (3) A pronatalista népesedéspolitika miatt ekkortájt kibontakozó „Kicsi vagy koci” vita „frizsider-szocializmust” bíráló érveit veszi át Kacs a hivatalos diskurzusból.⁵⁸ Azonban ezt olyan formában teszi, hogy azt kiegészíti — a korban hivatalos normákkal szembeni lázadásként is megélhető — vallásossággal.

Kacs az első bírósági tárgyalás során is nyíltan vállalta vallásos identitását: „Éppen akkor halt meg a Rolling Stones együttes egyik tagja, akit mi családtagunknak tartottunk, Brian Jones. El akartunk menni a Bazilikába gyász-misért tartani. Úgy gondoltam, hogy csendben imádkoztunk volna. Egyébként én vallásos vagyok, és otthon vallásos nevelést kaptam.”⁵⁹ Ugyanakkor ez a vallásosság választás eredménye is lehet, mivel erről sem a családról készült környezettanulmány, sem a Kacsáról született két pszichiátriai vélemény nem tesz említést, holott ezek

57 ÁBTL V-158094/1. 129–130. p.

58 A „Kicsi vagy koci vita” leírható a gyermekvállalás és a fogyasztás közötti dilemma ábrázolásával, ami a hatvanas évek végétől rendre felbukkant a Népszabadságtól kezdve a Nők Lapján át a Magyar Ifjúságig. Az érveket összefoglalja egy a korban nagy port felvert szociográfia: *Fekete Gyula: Éljünk magunknak? A Nők Lapja vitájának anyagából.* Bp., Szépirodalmi, 1972.

59 BFL PKKB. Sz. Gyula és társai. 1970. február 4. tárgyalás jegyzőkönyve. 7. p.

nagy hangsúlyt fektetnek a „szocialista normáktól” eltérő nevelési elvek feltárására. A választott, lázadásszerű vallásosságra enged következtetni a Kacsáról írt munkahelyi jellemzése: „Elmondása szerint vallásos, annak ellenére, hogy szülei nem azok” — írta 1969 tavaszi munkahelyének személyzeti vezetője.⁶⁰ Kacsá munkahelyén vagy elhallgatta, hogy vallásos nevelést kapott, vagy a bíróságon magyarázta neveltetésével vallásosságát, hogy ezzel is levegye a terhet magáról. Inkább az előbbi tűnik valószínűnek, mindenesetre Kacsá vallásosságával inkább lázadt a hivatalos diskurzus, mint családja ellen.

Bár a per során egymásról tett tanúvallomások korántsem megbízhatóak, úgy tűnik, Kacsá imázsához hozzátartozott a vallásosság, illetve annak gyakorlása. A vallomást tevők igyekeztek egymásról hihetőnek tűnő vallomásokat tenni. Kacsáról ezek alapján még a viccből vállalt papi szerep is elképzelhető volt: „Mikor leülünk a Bazilika lépcsőjére, odajött egy idős néni. Ekkor, illetve ezelőtt a S. [Kacsá] gesztikulált, bohóckodott, mintha megáldotta volna a tömeget. Az öreg néni szólt S.-nek, hogy mit bohóckodik.”⁶¹

Kacsá feljegyzéseiben rendre visszatér a fogyasztás kritizálása, abban a formában, hogy megszólítja a nagyvárosi flaszter elképzelt vagy a füzet írása közben észlelt szereplőit. A budapesti életet a puritán remete pozíciójából mesélő szerző ezeken a lapokon saját magát úgy ábrázolja, mint akinek az a funkciója, hogy létezésével jelzi a fogyasztók számára életmódjuk értelmetlen voltát. „Estefelé elcsigázva sietsz, barátod vár, megmutatja az új Wolksvagenyát. (sic!) És ekkor a padon meglátsz engemet, engem, ki gond nélkül nevetek!” (3-4) (aláhúzva az eredetiben)

A fogyasztókat gyűlölő remete azonban tovább lép, és saját üldözését a következő oldalon már Krisztus szenvedéstörténetéhez hasonlítja. „Bazilika tornya integet, tudom, engem csak Jézus-Krisztus szeret. Ő volt e földön az egy igaz ember, de mégis megkövezték, leköpték, sőt, keresztre feszítették. Tudom, hogy egy szép napon én is e sorsra jutok, mert hazudni nem tudok. Ezt tapasztalhatod, ha elolvasod, hogy mit írok. Engem is megrugdosnak, leköpnek, mit tehetek.” (5) A szerző mártírszerepének bizonyítására elmesél egy történetet, miközben ismét a Duna-parton ül, ezúttal sok ember körében, hangulatfestésként „a víz csobog, elmélkedem a hullámokon!”

A történet középpontjában Kacsá hosszú haja és azt övező konfliktus áll. Elpanaszolja, hogy anyja, már évek óta mondja: „— Zolikám, mikor mész fodrászhoz

60 Munkahelyi jellemzés.

61 BFL PKKB. Sz. Gyula és társai. S. László vallomása. 1970. február 3. tárgyalás jegyzőkönyve. 13. p.

már?” Rádásul a Nyugatinál megállította egy rendőr, „hisz rontom a városképet”, és azt mondta „Tájfunkabát, farmernadrág, lássuk csak az igazolványát!” Az őket körülvevő tömegből Kacska leírása szerint valaki így szólt: „Ha én lennék a rendőr, kitépném a haját!” A történet azzal zárul, Kacska elsírja magát: „Rendőr személyimet visszaadja, eltávozzhat, szól, de szeme megakad, kék szempáron (e szem én vagyok) könny gördül, miért tetted ezt te rendőr? Arca pír lett, nem halt még ki belőle a SZERETET!” De ezután ismét a haja miatti konfliktus következik „Egy koszos kocsmá közleg”, ahonnan hosszú haja miatt ismét kicsúfolják Kacsát: „kocsmában sok részeg ember, ki tudathasadásban szenved, hallom a SZÖVEGET: Buzi! Maris! Szopjál le!” Az önmagát mártír szerepébe helyező Kacska ábrázolása szerint, csak azért nem foglalkozik velük, mert „OTTHON VÁR A GYEREKEKETEK, DE TI A KOCSMÁBAN ROHADTOK MEG!!!” (5-7) Az eredetiben is csupa nagybetűvel írt felkiáltás mögött gyermekkori élmények is állhatnak. A Kacsáról írt környezettanulmány szerint, mikor szülei 1964-ben elváltak, Kacsát aktívan bevonták konfliktusaikba. Az akkortájt 12 éves fiú apja észrevette, hogy felesége az albérlővel „páros szórakozásokban vesz részt. Több esetben, mikor a munkából hazatérve feleségét nem találta otthon, Zoltán fiával indult keresésére s esetről esetre a környék valamelyik eszpresszójában, F. [a későbbi mostohaapa] társaságában találta.”⁶² A hajának hossza miatt kirobbanó konfliktus leírása így kapcsolódhat gyermekkori sérelmekhez. Talán ennek is köszönhető, hogy a történet leírása között keletkező, üresen maradó verso oldalra másolja be Kacska Szerzetes „Mamám hullája eladó” című versét.

A magát Krisztushoz hasonlító Kacska haját a szeretetéhség és meg nem értettség szimbólumaként is ábrázolja. „Elmondom üres papíroknak, mit érzek!! Mit érez egy hosszú hajú fiú a »felnőttek« világába! Soha senki nem fog megérteni e füzetem kívül” (8) A haj és a lelki világ párhuzamba állítása a hobó és a remete után a mártír választott pozíciójának kelléke. Ebben az időszakban írja be saját és Szerzetes füzetébe is Kacska: „Nem lenne rossz az élet, ha ész is lenne az emberek fejébe, nemcsak a hajam néznék, meg a nadrágom, hanem a lelki világom.” (8) Szerzetes füzetében ez a mondat Szerzetes rajzai után az első teleírt oldalon szerepel, vagyis kiemelt helyre került Kacska szövege. Talán ennek enyhítéseként írja Szerzetes a mondat alá és Kacska saját beceneve mellé, az ő kézírásával, hogy „Beatles”, mintha a mondat a zenekartól származna. Kacska ugyanígy a legelső oldalon írja bele Szerzetes kék fedelű füzetébe azt, ami nála a mártírszerep után áll: „megérem, hogy virágok lepik el a földet és nem lesz több fodrászüzlet”. (9)

62 Környezettanulmány. 1969. július 26. BFL PKKB H. József és társa. 205. p.

A haj és a fodrászüzlet szimbólumára még visszatér, de közben nem téveszti szem elől a füzet első számú olvasójának szánt Évát sem. Ezért a füzet következő oldala után újrapozícionálja magát; a haja miatt üldözött mártírból a szerelem mártírja lesz. Először a nők „csalfaságáról” értekezik, majd szerelmes verset próbál írni: „Ó te édes lány meddig szakít a sors még tőled / el? Könnyem már elfogyott, várom a / HOLNAPOT.” Hogy még megnyerőbb legyen, még a bolond szerepét is vállalja, azét a bolondét, akinek a szerelem vette el az eszét: „Szemem álma elveszett, kérlek add vissza / véle együtt az eszemet!” (10) A magát hobóként, majd üldözött megváltóként ábrázoló remete újra- és újra visszatér a szerelem mártírjának szerepébe: „Ha meghalok barátaim, legyen kövemre írva: / a SZERELEM tette a sírba!” (11)

A szerelmes verseket tartalmazó oldalakat közvetlenül követő betétben Kacska úgy tűnik, önmaga szerepválasztásait is kigúnyolja: „Pástétomok! Ti vagytok egyetlen szenvedélyem, / Ha megpillantalak, gyorsabban jár a vérem! / Szemem felragyog, ha rátok gondolok!” (12) A pástétomok szeretete valószínűleg nem volt új keletű a szerzőnél. A közvetlenül a felvonulás után született pszichológiai vélemény Kacska anyjának azon kijelentését, hogy VII. osztályos koráig (körülbelül szülei válásáig) kövér gyermeknek számított (emiatt torna alól felmentették) motívációs tényezőként ábrázolja. A rendőrség által felkért pszichológus szakértő, a gyermekkori élmények identitásformáló hatását fetiszáló pszichoanalitikus szemléletmódnak megfelelően, Kacska túlsúlyából és kiközösítéséből vezeti le a kamaszkor és felnőttkor határán álló Kacska személyiségjegyeit: „Mindenképpen kényes, s pszichológiai szempontból feltétlenül motiváció értékű adat az, az anya által elmondott tény, hogy a fiú a VII. általános koráig tartó kövérsége miatt a társai részéről igen sok gúnyolódásnak volt kitéve. Ugyancsak fontosnak minősített tényezőként értékeljük azt is, hogy a fiú betegeskedései, a tornából való felmentettsége miatt bizonyos fokig kívülálló volt a gyermekközösségből.”

A freudomarxista értékelés persze nem hagyja ki annak a lehetőségét sem, hogy a felvonuláson aktív Kacska tetteit az apahiányból vezesse le, holott a környezettanulmány pont úgy ábrázolja, hogy az apa indult fiával anyja keresésére. Ennek ellenére a pszichológus szerint: „Tovább károsította a személyiség alakulását az, hogy az apa elhagyott [elhagyta] nőügy miatt a családot a fiú 14 éves korában [sic!], tehát akkor, amikor egy fiúgyermek részére az apa-túlsúlyos nevelkedési forma alapvető személyiségalkotó erejű.” Az apahiányt valószínűleg az elvált anya elmondásából ismerő pszichológusnak fel sem tűnt, hogy Kacska 12 éves volt a válás idején és hogy az elvált feleség következő férje korábbi albérlőjük volt. Azonban részletesen kitért arra, hogy az anya azóta második házasságában él. „Ilyen érzelmi előzmények és hatássorozatok révén jutott el a gyerek oda, hogy sodródóvá vált, elmagá-

nyosodott.⁶³ A Kacsáról írt környezettanulmány szerint, amelyet nagyrészt Kacsca, a mostohaapja és anyja elmondása alapján írt az ügyben eljáró rendőrőrmester, Kacsca mostohaapja anyja (liberálisnak ítélt) nevelési módszereivel nem értett egyet, szigorúbban lépett fel Kacsával szemben. „Így a viszony az új nevelőapa és a fiatalkorú között megromlott. Az anya ugyan a szükségesnél jobban ellátta mindennel, ruházattal, élelemmel, csak nem kapott életrevaló felkészítést, önállóságra nevelést, s nem kapott főként makulátlan szülőket és tiszta szülői szeretetet. Így jött el a 8. osztály befejezése. Önállótlan, gyökér nélküli kamasz, nem tudott mit kezdeni saját magával.” A környezettanulmány szerzője éppen a mostohaapa elleni lázadással magyarázza Kacsca „különcködését”, alkalmazkodva ezzel a korban divatos ellenkultúra-, pszichológiai szempontból pedig freudomarxista diskurzushoz.⁶⁴

A neo-freudánus státus-irigység teória szerint az apa korai hiánya az anyához való elsődleges azonosuláshoz vezet. Az így szerzett identitást a fiúgyermek később megtagadja, és a nem létező apával való identifikáció lehetetlensége miatt tiltakozó maskulinitást sajátít el. Az apahiányos családi szerkezeteket vizsgáló pszichológusok elsősorban a kognitív képességre és a viselkedési attitűdökre helyezték a hangsúlyt, eleve feltételezve, hogy az apa-hiány normaszegő magatartással társul. Ennek a diskurzusnak a hatása nem maradt el a magyarországi pszichanalitikus nézőpontokban sem.⁶⁵ Kacsát a hivatásos és botcsinálta pszichológusok — az alkalmazott modellől függően — vagy úgy ábrázolták, mint aki lázad mostohaapja ellen, vagy úgy, mint aki lázad a hiányzó vér szerinti apa önmaga által kreált képe ellen. A lényeg az volt, hogy „devianciáját” ne a jelenkori társadalomból, hanem Kacsca gyermekkorából vezessék le. Így vezethetett el a pástétomok szeretete egy elvált szülőktől származó, Szőke Lord szavaival „hobóskodó” fiatal esetben olyan pszichológiai véleményhez, amely szerint Kacsca „ép értelmű, érzelmeiben sorozatosan és súlyosan sérült fiatalember”.

Kacsca füzetében a pástétomok szeretetéről szóló részletet követően egyből arról értesülünk, hogy Kacsca levágatta hosszú haját: „Kopasz fejem ragyog, államon

63 1969. július 27. pszichológiai szakértői vizsgálat. BFL PKKB E. Imre és társai 242–247. p.

64 Környezettanulmány. 1969. július 26. Uo. 207. p.

65 *Bereczkei Tamás – Csanyak András: A szocializáció evolúciós pályái: az apa nélkül felnövő kamaszok és felnőttek viselkedésének fejlődése.* In: *Lélek és evolúció. Az evolúciós szemlélet és a pszichológia.* Szerk.: Pléh Csaba – Csányi Vilmos – Bereczkei Tamás. Bp., Osiris, 2001. 211–228. p. Úgy tűnik, manapság ebben a témában szinte csak arról van konszenzus a pszichológusok körében, hogy a rendezetlen családi körülmények növelik a gyereket érő stressz szintjét, ami elősegíti pl. a magas vérnyomás, gyomorfekély, vagy az alkoholizmus kifejlődését. Ez persze nem lenne meglepő Kacsca esetében sem, csak kérdéses, hogy a pszichoanalitikus szemléletmód hozzásegít-e ennek megértéséhez.

szakáll / Többen megkérdezik, mit csináltál? / Én felelek nektek, ti nyamvadt emberek / ki érzéseimet nem ismeritek? / Nem a külszín a fontos, figyelj jól! / ami BELÜL van, dönti el, hogy milyen a kint / ember.” (12) Kacsma másik, hajának elvesztését középpontba helyező feljegyzése nem a saját füzetében olvasható, hanem Szerzetes barna fedeles füzetében.⁶⁶ A részlet mögött egy olyan konfliktus állhat, amely Kacsma és a Nagyfa környékére járó fiatalok között alakult ki. Ez korántsem volt szokatlan. Nagy Kennedy későbbi vallomása szerint aznap, amikor a felvonulás volt, ő meg akarta verni a Kacsma-féle társaságot, sőt, előző nap, mikor feljöttek a Duna-partról (lépartról), akkor is először azt hitte, hogy verekedni jönnek. Csak később derült ki, hogy Kacsma felvonulásra hívja őket.⁶⁷

Szerzetes füzetében, közvetlenül haja levágása után Kacsma így örökíti meg az állandó szembenállást: „Ifjúsági Park, mi ez? Az örültek zárt osztálya ez! / Utálom a nagyhajú fejeket, pedig nekem is a hajam / a vállamig lebegett. Gyűlöllek benneteket ti paraszt / nagyhajú gyerekek! / Loptok, csaltok, ti vagytok a / szépek? Nem hiszem ezt nektek! / Fiatal bűnözők / vagytok ti, megérdemlitek, ha a rendőr flepniztet! [szlengben: igazolat, flepni: igazolvány]” Kacsma ezzel egyértelműen távolságot teremt maga és a nagyfához járó, nem ritkán nevelőintézetből jövő fiatalok között. Ebben az esetben valószínűleg nem csak az motiválhatja, hogy Éva számára imponáljon. A nagyfánál, az Ifjúsági Park felett a Várhegy oldalát elfoglaló fiatalok a kiszűrődő zenét is jobban hallották, másrészt be is láttak az Ifjúsági Parkba. Ezzel szemben a léparti csoportosulás fiatalabb tagjainak (Kacsma, Szerzetes, Presser) meg kellett elégedniük a kiszűrődő zenével, mivel helyük a park színpadával egyenlő magasságban volt. A Nagyfa melletti terület mind presztízsből, mind a zenehallgatás szempontjából jobb helynek számított, amiért alkalomadtán meg is ve-

66 Az időpont annak alapján állapítható meg, hogy Kacsma Szerzetes füzetébe olyan részleteket írt, amelyek nála füzetének szerelmes verseket tartalmazó oldalai (10) előtt keletkeztek, vagyis a beírások körülbelül egy időben születhettek a szerelmes versekkel, ráadásul egyik beírásában utal is arra, hogy nemrég levágatta haját. A beírások kézírása egyértelműen Kacsmaé.

67 „A Kacsma szervezte a felvonulás egyik részét, mivel én viszont azon a bizonyos napon, VII. 8-án a Kacsma-féle társaságot meg akartam verni, de ebben a Presser megakadályozott és ő hívott, hát mentem velük.” Sz. Gyula vizsgálat során tett önvallomása. 1969. október 22. BFL PKKB Sz. Gyula és társai. 73. p. „Az egyik esős nap. VII. 7-én annak ellenére, hogy a parkban elmaradt az előadás, mindenki fent volt a parkban. Abban az időben egy svéd kislánnyal jártam. S. Anikóval [helyesen: Ildikóval, Kennedy a lányok körében sikeresnek számított, erre utalnak noteszének bejegyzései is]. Ekkor történt meg, hogy Kacsmaék átjöttek a Dunaparttól, nagy számban a Belvárosi gárdával karöltve. Már azt hittük, hogy verekedésről lesz szó és lefutottunk a park feletti alsó sétányra a fától, »Hogy támadunk« jelentettem ki én. Ám ekkor a Kacsma barátságosan megölelt és megcsókolt, mint mindenki mindenkit, mert ez így szokás és barátságosan meghívott egy »dilis« sétára.” 1969. október 21. Uo. 69. p.

rekedhettek. A Kacsáéknál idősebb és erősebb fizikumú fiatalok (Indiánt tartották a legerősebbnek, de Nagy Kennedy is erősnek számított) Kacsza szemében a zenehallgatási akadályt, egyúttal a kitaszítottaságot is jelképezhették. Talán ezért is írja, hogy nem akar közéjük tartozni, holott úgy tűnik, a feljegyzések egyes részein (akárcsak Szerzetesnek) Éva meghódításán kívül az az elsődleges célja, hogy a társaság befogadja. Erre olyan tett adhatott lehetőséget, amivel kitűnt a többiek közül. Hajának levágása is ezek közé tartozhatott. A motivációra vonatkozó kérdésre valószínűleg még maga Kacsza sem tudott volna adekvát választ adni.

A róla szóló környezettanulmány szerzője fontosnak tartja megemlíteni, hogy Kacsza különcködéseivel kapcsolatban szomszédai, vagyis a ház lakóbizottsága „udvarias levélben hívta fel a szülők figyelmét, s egyben nevelési segítségüket is kilátásba helyezték, ha azt a szülők igénylik.” Valószínűleg a ház lakóbizottságának részéről beszélt valaki az ügyről a környezettanulmány írójával, mert a szöveg szerint: „Ezt a jóindulatú segítséget az anya agresszívan, levélben visszautasította, kikérve magának azt, hogy a lakóbizottság családi ügyeibe beleavatkozzék.”⁶⁸

A füzet szerzője haja levágása után ismét a szerelem bolondjának szerepébe helyezi magát, emellett tetteivel a társaságon kívül állását is igazoltnak érzi. Először válik kulcspozícióvá számára az örült szerepe: „TE ki e sorokat olvasod ne gondold / hogy ELMEBETEG vagyok, csak G o n d o l k o d o m / Mindig van valami ŐRÜLET a szerelemben, de / mindig van valami ÉRTELEM az ŐRÜLETBE” (13)

Philippe Lejeune szerint „a napló már kezdettől fogva saját újraolvasásának eltervezése.”⁶⁹ Hajának levágása után nemcsak olvasóit, hanem magát is rendre megszólítja, amivel eltervezi, hogy ki fogja őt olvasni: „Új lapot kezdek, minek? Szólj Zoli (Kacsza) ki ért téged meg? Éjszaka van, nyugodt a város, most 1 parkban sétálok és érzem azt, hogy fázom! [...] De ki tud szeretni 1 csavargót, ki az éjszaka az utcán kóborol? Talán TE! Vagy mégsem? Olvasóm, nem értsz meg? Most megyek, mert 1 rendőr közeleg! Végre elment.” (14) A naplószerű alkotásmód, mint ha a szerző az élet apró rezdüléseire is reagálna, keveredik a jelszószerű felkiáltásokkal. S bár a szerző hajától megszabadult, ettől kezdve identitását deklaráló hippi-jelszavaknak tartott mondatokkal zárja füzetének oldalait: „Ágyuk helyett ágyakat” (írja a szerelmes versek alá, 13), „Szedjete virágot, mintsem bombázzátok a világot!” (szerepel olvasói és önmaga megszólítása után, 14). Ez utóbbi mondatot a tagmondatokat felcserélve Kacsza beírta Szerzetes kék fedelű füzetének első oldalára is a már idézett fodrászüzletekről szóló jelmondatral.

68 Környezettanulmány. 1969. július 26. BFL PKKB H. József és társa 209. p.

69 Lejeune, 2003. 215. p.

A hippy-jelszavakhoz jól illik az alamizsnát sem kapó koldus („Csupán szegény koldus vagyok”), vagy a puritán, rongyokba öltözött csavargó szerepe („nézd meg a réten a virágokat, nincs ruhájuk, mégis a legszebbek”, (15), igaz Kacsza szobájának falát kedvenc zenekarainak képei díszítik.⁷⁰ Ezek a szerepek, akárcsak a korábbiak, jórészt választás eredményei. De egyúttal magyarázatul is szolgálhatnak arra, hogy Kacsát nem fogadják be teljesen Nagyánál gyülekező kortársai. Kacsza, hogy olvasójának imponáljon, ezt a helyzetet úgy ábrázolja, mint aki az egyedüllétet maga választotta. „Jó magammal beszélgetni!! Mind ezt leírom, úgy érzem, az örület szélén állok! Mentsen meg valaki, aki szeret! Aki elfogad úgy, ahogy vagyok. Egyedüllét már idegeimre megy, de inkább mintsem hülye barátaim legyenek. Szólj fiú, a lányokkal hogy állsz? Mi az megnémultál? Na, jó, nem kérdezgetlek! / Inkább ülök egy dombon egyedül.” (16) Kacsza kortársaihoz képest úgy tűnik, sokat volt egyedül, füzetét talán azért és akkor is írta, mikor nem volt éppen kivel beszélgetnie. Erre utalnak az önmagával történő füzetbeli beszélgetései is, melyek egyúttal írói eszközként változatos pózok felvételére adnak lehetőséget: „Figyelj, kelj fel! Minek? 2 óra van! És? A Lujzával találkoznod kell! És utána? Felmész az IFI parkba, vár egy lány! Mért vár? Hülye! Hánykor? 7-fél 8! Kimenjek? Menj te állat!” (24)

Kacsza édesanyja a nyomozás során, valószínűleg azért is, hogy fiát mentse, valomásának jegyzőkönyve szerint azt mondta Pogácsás József főhadnagynak, hogy Kacsza „nagyon befolyásolható egyéniség, szerintem minden meg gondolás nélkül cselekszik. Állandó baráti társasága nem alakult ki. Igen gyakran, szinte naponként, más-más személyeket hozott fel a lakásra, akit úgy mutatott be, mint barátját, azonban azon személyek nem jelentkeztek többet. Amióta letartóztatásba helyezték [1969. július 8–30.], egyetlen személy sem kereste. Mivel állandó barátja nem volt, így ő igyekezett másokhoz csapódni, és hogy befogadják, elfogadta mások indítványait.”⁷¹

Kacsza anyja aktívan részt vett fia védelmében, nem fogadta el a kirendelt védőt. A nagyfások többségétől eltérően, Kacsát nem a kirendelt, hanem fogadott ügyvéd védte a tárgyalások során.⁷² Anyja már rögtön Kacsza első letartóztatása után elkezdte terjeszteni azt a nézetét, hogy fia bolond, ezért szervezte a felvonulást. Valószínűleg erre akarta helyezni a védekezés súlypontját, hogy elérje: fiát beszámítha-

70 Kömvezztanulmány. BFL PKKB H. József és társa 1969. július 26. 205. p.

71 Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. 1970. április 10. BFL PKKB E. Imre és társai. 237. p.

72 „S. Zoltán fk. édesanyja pedig kijelentette, hogy a kirendelt védőt ne is értesítem, mert nem engedi, hogy a fiát az védje. Ő fog védőt választani és a meghatalmazást az Ügyészséghez fogja küldeni.” Feljegyzés. 1969. szeptember 30. BFL PKKB H. József és társa. 57. p.

tatlannak nyilvánítsák. Ez a törekvése és annak terjesztése, hogy fia bolond, már a Kacsáról letartóztatása után egy héttel írt munkahelyi véleményből is kiderül. A munkahelyi vélemény szerint Kacsá 1968. október 19-től következő év május 31-ig szorgalmasan és kötelességtudóan végezte munkáját a Fővárosi Bördíszmüipari Vállalatnál, „mindenkinek megadta a tiszteletet, udvarias magatartású. Külseje hosszú haja és szakálla miatt feltűnő volt. Többszöri foglalkozás ellenére sem változtatott ezen, majd teljesen levágatta a haját.” A jóindulatú jellemzést adó munkahelyi személyzeti vezető, Faragó Pálné azonban fontosnak tartotta a jellemzés végén megemlíteni: „Édesanyja véleménye szerint szellemileg kissé fogyatékos.”⁷³

Erre és az anyával folytatott beszélgetésre is épít kilenc nap múlva Szabó László őrmester, a Kacsáról szóló környezettanulmány szerzője. A naivan pszichologizáló rendőr is elhiszi Kacsá bolondosságát, a remete-szerep választását szinte lineáris narratívában a „normálistól” eltérő szülési körülményekkel magyarázza. „Fiatalkorú álmodozó, a csend, a benne homályosan megfogalmazódó zavaros elképzelésű családi és egész emberiséget átfogó békesség után vágyó. Ez vitte többször el, több napra is a családból, ki a hegyekbe, egy kis patak, vagy csermely partjára, ahol egyedül lehetett csendbe, várva a számára elérhetetlen békességet. Ez bizonyos deprimáltságra utal, ami abból is feltételezhető, hogy az anya állítása szerint farfekvéssel jött a világra. Ezt kívánatos volna orvosilag is megvizsgáltatni.”⁷⁴ A „deprimáltság” és a farfekvés kapcsolatának orvosi vizsgálata tehát már igen korán felmerült.

A környezettanulmányt követő napon pszichológus is kihallgatta Kacsát, akire később külön nem emlékezett. Elképzelhető, hogy a pszichológus a kihallgatókra emlékeztető kérdéseket tett fel neki, ezért nem emlékezett rá külön. Azon a napon Kacsá már 19. napja volt előzetes letartóztatásban, nem csoda, hogy a felkért szakértő szorongást vélt felfedezni benne, és a letartóztatott fiatalok közül egyedül a korábban természetbe menekülő Kacsát ítélte meg úgy, mint aki „megítélésünk szerint pszichoterápiára szorulna”. Kacsá motivációit, a pszichoanalitikus iskola hagyományait követve, ő is a kisgyermekkorú élményekkel magyarázta. A kisgyermekkorú személyiségzavarokat valószínűleg abból a beszélgetésből szűrte le, amit Kacsá anyjával folytatott. Ebből kiderült, hogy mégsem farfekvéssel jött a világra a hippi-felvonulás hangadója, csak „az anyának a terhessége alatt nehézséget jelentett a magzat, aki azonban a szüléskor már normál helyzetben jött a világra.

73 Munkahelyi jellemzés a Budapesti Rendőrfőkapitányság Fiatalkorú és Gyermekvédelmi Osztályánál. 1969. július 16. BFL PKKB H. József és társa. 217. p.

74 Környezettanulmány. 1969. július 26. BFL PKKB H. József és társa. 209. p.

[...] Hét éves korig éjjeli, olykor nappali bevizelő is volt. Mintegy 1 éves korában tarkótáji ütést szenvedett el esésből eredően. 4 éves korában egy sírkövet a temetőben magára rántott. Egyik említett balesete se járt eszméletvesztéssel. Korábban beszélt, járkált álmában, anélkül, hogy ez tudatos cselekvés lett volna. Magas vérnyomással, szív működési rendellenességgel állott kezelés alatt.” A pszichológus szerint mindezek magyarázatul szolgálhatnak „a fiú személyiség alakulása terén jelentkező extremitásra”, amihez szerinte hozzájárult az átállított balkezesség is.⁷⁵

Kacsa anyjának igyekezete, hogy fiát örülte nyilvánítsák és felmentsék, az első tárgyalás során nem járt sikerrel. Védője mindössze azt kérte, hogy az ítélelhoztalnál vegyék figyelembe, hogy Kacsa „idegei túlfeszítettek szüleinek elválása óta”.⁷⁶ Az elsőfokú ítéletben a magát társadalomtudósként is ábrázolni kénytelen bíró (vagy fogalmazója) Kacsa csavargását szülei válásával, nem pedig bolondságával vagy gyermekkori élményeivel magyarázta. A bírósági ítéletnek Kacsa körülményeit taglaló része a Kacsáról szóló környezettanulmány írója, Szabó őrmester megállapításait fogadja el.⁷⁷ Az elsőfokú ítélet megfogalmazója ráadásul visszaesőként ábrázolta Kacsát, akit 1969 júniusában rajtakaptak, hogy egy — állítása szerint — talált bérlétszelvényvel utazik, és okirattal való visszaélés miatt pénzbüntetésre ítélték.⁷⁸ (Talán ebből is fakad a Kacsa füzetéből sugárzó, gyűlölet a tömegközlekedés iránt.) Mindemellert a bíró, Horányi Miklós Kacsa korábbi büntetését nem vette figyelembe súlyosbító körülményként. Viszont mentőkörülményként szóba sem került Kacsa idegrendszerének állapota az ítéletben.

Kacsa füzetének olvasója az örültséggel legfeljebb pózként találkozik, azonban a róla született vallomások Kacsára jellemzőként, vagyis hihetőként ábrázolták azt, hogy bolondságokat cselekszik. Például a felvonuláson mögötte haladó Szerzetes, védője kérdése, elmondta a tárgyaláson, hogy „Kacsa a sor elején állt, és vezetett minket, sok gyermekdalt tud, és azt énekelte előre, mi pedig utána. Láttam

75 S. Zoltán pszichológiai szakértői vizsgálata. 1969. július 27. BFL PKKB H. József és társai. 173–175. p.

76 VIII. r. vádlott S. Zoltán védője. BFL PKKB Sz. Gyula és társai. 1970. február 16. tárgyalás jegyzőkönyve. 2. p.

77 Elsőfokú ítélet. BFL PKKB Sz. Gyula és társai. 7. p. „a nevelőapa szigorúsággal próbálta az édesanya magatartását ellensúlyozni, S. Zoltán emiatt gyakran elhagyta édesanyját és nevelőapját, csavarogni kezdett”. A környezettanulmányban: „[a nevelőapa] követelőbben, erélyesebben lépett fel vele szemben [...] a gyűlölt nevelőapa kerülése, valamint mert nem akarta az anya és a nevelőapa közötti kapcsolatot rontani, arra indította, hogy minél kevesebbet legyen otthon.” Környezettanulmány Kacsáról. 1969. július 26. BFL PKKB H. József és társai. 207. p.

78 1969. június 30-án, Pesti Központi Kerületi Bíróság, 30.127/1969-5. sz. ítélettel. Az ítéletet sajnós kisejtezték.

sok srácot, akik úgy véltem munkásszállásiak voltak, nehezebb fizikai munkát végzőknek ítélt meg őket, azok nagyon hangadóak voltak a politikai kiabálásoknál.”⁷⁹

Kacsa elmélkedéseit nem ritkán zárja füzetében olyan szöveggel, amelynek alapján az örült szerepének vállalása önteremtési, imázsteremtési folyamatának része, vagyis választás eredménye. „Ezt is csak egy örült irhatta!” (18) „Egyesek cseresznyét esznek, mások a hatoson utaznak! Hova? MINEK? Ne csukd össze a füzetet! Hé! Én normális vagyok csak sajnos egyedül. [...] Normális legyek? Megpróbálok, de úgyse megy, [hog]y komoly GYEREK leszek.” (24) Kacsa már szülei válásának idején találkozott a pszichoanalitikus iskola intézményrendszerével. Nyugtalan alvása és felriadása miatt 1963-ban a Központi Gyermekekideggyógyozóban vizsgálták,⁸⁰ magas vérnyomása miatt pedig 1966-tól az eljárásig folyamatosan Rausedyl kezelésben részesült.⁸¹ A korban széles körben alkalmazott, később káros mellékhatásai miatt a forgalomból kivont gyógyszert elsősorban stressz hatására bekövetkező magas vérnyomás kezelésére, illetve klinikai kísérletekre használták. Nyugtató hatása miatt altató funkcióval is bírt.⁸² Valószínűleg ennek is köszönhető, hogy Kacsa időnként egészen váratlan helyzetekben, például bírósági tárgyalásán elaludt.⁸³

A füzet írása során is folyamatosan szedte nyugtató hatású gyógyszerét, amit valószínűleg azzal az utasítással kapott — akkor már két éve — orvosától, hogy folyamatosan szednie kell. „Jaj! Mi van? A gyógyszeremet nem vettem be! Most már mindegy, egy-két órával előbb döglök meg.” (24) A pszichoanalízisre jellemző vallomás nem lehetett ismeretlen Kacsa előtt, mivel néha szinte úgy tűnik, szándékosan a szabad asszociációs vallomással helyezi magát a bolond szerepébe. Az obszcenitás mértéke a füzetben előrehaladva egyre fokozódik. (22)

Hajának levágását az új szerepnek megfelelően interpretálja újra, kopasz feje és nagy szakállá most már a bolond remete szerepét kínálják számára: „44-es cipőm van és 80 kiló vagyok és szakállas! Rádásul kopasz! Most fekszem és fáj a hasam, sok cseresznyét zabáltam. Mi a véleményed? Köszt, igazad van.” (23) Az ifjúsági parki randevű előtt Kacsa dokumentálja, hogy megfürdik, majd útközben arról ér-

79 H. József vallomása. BFL PKKB Sz. Gyula és társai. 1970. február 6. tárgyalás jegyzőkönyve. 8. p.

80 Pszichológusi vizsgálat. 1969. július 27. BFL PKKB H. József és társai. 173. p.

81 Elme-orvosszakértői lelet és vélemény. 1970. április 23. BFL XXV.44.b. 21.054/1970. S. Jenő és társai. (= PKKB S. Jenő és társai) 246. p.

82 <http://www.online-medical-dictionary.org/?q=Rausedyl> http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?cmd=Retrieve&db=PubMed&list_uids=6135465&dopt=Abstract

83 Glück Zoltán védő beadványa. 1970. április 16. BFL PKKB Sz. Gyula és társai. 23598/1969.

tekezik, hogyan tárgyasul manapság a férfi és a nő kapcsolata. Mindez bevezeti azt a szerepet, hogy ismét (ami fölött „EZT NEKED ÍRTAM Neked ajánlom”) a szerelemtől bolond remete szerepét válassza. Mint arról már előzőleg írt, aznap este találkozik „egy lánnyal”, aki, ha Kacsza következetes, nem lehet más, mint Éva.

Kacsza, aki egy oldallal korábban még a nők prostituálódásáról értekezett, a szombat esti találkozáskor már azt írja, mielőtt választottja kezébe adná a füzetet: „Igen, őt nem szexuálisan kívánom, hanem mint legjobb barátot!” Majd felveszi a naplóról, visszaemlékező pózát: „Padon ültünk, kezét megfogtam, és ő elmondta, ami a szívét nyomja!” Ezután egy új gesztussal deklarálja, hogy megbolondul: „Neked írom e verset, hogy minek? / Lehet, hogy elvesztem az eszem!?” A szerelemtől megbolonduló remete szerepe úgy tűnik sikeres volt, Kacsának sikerült újabb randevút kicsikarnia: „Éjszaka van, én csak írok, azért mert rád gondolok!! Holnap 5-kor találkozunk, holnap!” (26)

A szerzőt úgy felvillanyozza az új randevú, hogy a füzetben minden korábban felépített szerepét elhagyja, és csak választottjának ír: „Lapoztam egyet, bizonyítottam, hogy csak veled foglalkozom, igaz hogy nem szex téren, de így jobb, úgy érzem! Nos, hogy tetszik e pár sor? Mesélek, még mert hosszú az éjszaka! De TE itt vagy velem, igaz, hogy csak képzeletben.” A randevúval megerősített Kacsza a bolond szerepét érzi a legimponálóbbnak ahhoz, hogy vonzó maradjon: „TE tetted ezt! Kacsza! Te bolond vagy! Így gondolkodom!” Kacsza remetéhez és bolond hősszerelmeshez illően tagadja, hogy a lánnyal szexuális céljai vannak. Az 1970 tavaszán készült orvos-elepszakértői vizsgálat szerint Kacsza — valószínűleg megbízhatatlan saját megállapítása szerint „14 éves korában kezdte a szexuális életet” — háromszor esett át addigra tripper (Gonorrhoea, kankó) fertőzésen, legutóbb éppen tavaszi letartóztatása előtt.⁸⁴ Ezek alapján nem tűnik járatlannak ezen a téren a füzet korántsem önmegtartóztatásra törekvő szerzője. Burkoltan utal is céljaira: „Én fiú vagyok TE lány! És van egy KORLÁT, mi bennünket elválaszt / a KULCS nálad van. / Kérlek nyisd ki, ha lehet, de ha nem, hát akkor / mit tehetek?” (27-28) „Kell a tested, lelked Test, ne arra gondolj! Ugyse engeded, különben olyat én nem teszek” (29)

Kacsza, megtalálva a számára sikeresnek tűnő szerepet, a füzet végéig a szerelemtől megőrült remete szerepét használja. Ettől kezdve a különböző műfajok (látomás, vers, vallomás) mindegyikében szinte csak Évához beszél. Még akkor is, mikor arról értekezik, hogy Mick Jaggert örülten szereti: „Te a Beatlest kedveled, nálam a Rolling megy. Ki érti ezt? Én igen és te?” (29-30) A vasárnapi randevúra írással készül (31): ezúttal természetimádatát ccseteli a lánynak, és hogy imponál-

84 Elmc-örvossalakértői lelet és vélemény. 1970. április 23. 246.

jon, még azt is leírja: „Ifjúsági Park teteje! Ha felmegyek, úgy érzem, hogy egy bünbarlangba lépek! Szakitottam veletek ti ál hippik! Barátaimat most már megválogatom, nem hiányzik több balhé, jól tudom! Kérlek benneteket igazi beatnikek, tartsatok velem, jobb lesz, higgyétek el nekem!” (33)

Szimbolikusan nem először szakít a nagyfásokkal, és hogy Évának imponáljon, a természetől idegen városi élet kellékeiről, a lámpaoszlopról (35) és a villamosokról (36) ír. Kiderül, hogy vasárnap délután remeteéletének és hírnevének szülőhelyére, a Gellért-hegyre viszi a lányt: „Innen a Gellérthegyről nézve talán más-képp látom a világot. Mellettem egy lány ül, nézi a semmit, cigit szív, közbe vakaróddzik.” (36) A hétfőt jelző bejegyzés (a szombati randevú óta Kacsza jelzi a napokat) arra utal, hogy nem történt előrelépés a lánynál. („Ülök az ágyon, a körmöm rágom, nem mintha ez adna nekem tanácsot. Mi lesz?”) (37) Kacsza lemegy az utcára írni, ahol a városi embereket figyelni: egy kisgyermekét karján vivő anyát, öregeket (37–38), majd úgy tűnik, elkezd esni az eső, amit költői eszközökkel felnagyít: „Szél süvít, eső esik, fák suhognak, patakok csobognak. Az utcákon csak pár ember, az is rohan.” (39) Költőnk sem akar megázni („A szobában az ablak nyitva, nem igaz”), inkább visszamegy a lakásba, onnan figyelni az utcát, miközben Évára gondol (39–40). Verset ír megint a villamosról és a rajta utazó szürke tömegről, majd egy utcaseprőről (41), a házmesterről (42), végül magáról és róla, „Én” és „Ő” címmel. A hippi bátorságát egy lány számára is imponálónak tartja, ezért a „Make Love not War” felirat fölél az írja: „Hajlandó vagyok börtönbe jutni, sőt arra is / Hajlandó vagyok, hogy megöljenek! / arra azonban nem vagyok / Hajlandó semmi szín alatt sem, hogy megváltoztassák az egyéniségem.” (43) Amikor ezt írja, a börtönbe jutásra kevesebb, mint egy hónapot kell várnia.

Kacsza látomásos versnek szánt írása füzetének leghosszabb, egyben azt lezáró szövege. Helye és tartalma alapján (nincs megjelölve új nap sem), a vasárnapi randevút követő esős hétfőn kezdhetett írni. A cím („PAMÍR, a világ teteje, már mint ez itt, lent”) a szűken hagyott hely miatt úgy tűnik, utólag került a sorok fölé. (Más címeznél Kacsza mindig bőven hagyott ki helyet a cím és a szöveg között, jelen esetben nem.) Ihletőit meg is nevezi a szövegben: Ginsberg⁸⁵ és a Cream. A szimbólummá vált beatnik költő és a hatvanas évek végének progresszív rockzenéje Kacsza

85 Allen Ginsberg (1926–1997), a „beatnik-kultúra” szimbolikus költője, az Üvöltés című lírai látomás és a korban az első igazi beat verseskötetnek tartott mű szerzője. *Allen Ginsberg: Howl, and other poems*. San Francisco, City Lights Pocket Bookshop, 1956. Magyarországi recepciója a hatvanas évek közepétől számítható: Üvöltés: Vallomások a beat nemzedékről. Vál., bev. Sükösd Mihály. Európa, Bp., 1967; *Allen Ginsberg: Nagyáruház Kaliforniában*. Vál. és utószó Eörsi István; ford. Eörsi István, Orbán Ottó. Bp., Európa, 1973.

számára kellékek: a látomásban egy rozsdás gyerekkocsiban Ginsberg tanai gördülnek el, miközben a Cream N.S.U.⁸⁶ című száma szól.

A szerelmi történet vége nem derül ki egyértelműen a füzetből, mivel a látomást egyetlen lezáró oldal követi. A füzet befejezése valószínűleg nem közvetlenül a felvonulás előtt történt, mivel a felvonulást megelőző hétfő nem esős, hanem kánikulai nap volt,⁸⁷ valamint említés sem történik Brian Jones haláláról. Vagyis a füzet befejezésétől számítva még legalább egy hét telik el addig, hogy Kacska felmegy a nagyfához és azt mondja a többieknek, hogy emlékezzenek meg Brian Jones haláláról. A lezárás — amit Kacska írhatott még a füzet befejezése előtt is — arra enged következtetni, hogy Éva meghódítása nem sikerült. Mindenesetre az utolsó oldali bejegyzések nem arra számítva készültek, hogy Éva azokat olvasni fogja, mivel abban a korban egyikkel sem lehetett imponálni egy lánynak: „1 rangú lény a férfi / 2 rangú lény az állat / 3 rangú lény a nő”, illetve „Szűzek! Hol vagytok már? / hol van 1 lány, ki még őrzi a tisztaságát?” (51)

A füzet lezárásából arra is következtethetnénk, hogy Kacska csalódott Évában és a nőkben, ha nem tudnánk, hogy a füzet szerzője milyen gyakran váltogatta szerepeit. A szerelmes balladának szánt füzetből végül nem lesz sem hősköltemény, sem napló, de még versesfüzet sem. A füzet átmenet a különböző, naivan is űzhető, szerepválasztási lehetőségeket tartalmazó műfajok között. Bár előszeretettel értelmeznek naplóként olyan szövegeket, amelyeknek ezt a címet adják, könnyen lehet, hogy azok sem pusztán ezt a műfajt képviselik. Kacska szövege még csak keretbe sem foglalt, hiszen a füzetindító, remetéről és hobóról szóló elmélkedések párja a füzet végén található obszcén felkiáltás. És bár a szövegben Kacska azt mondja, hogy ez már az ötödik füzete,⁸⁸ kérdéses, hogy következetesen irodalmi alkotás-ként tekintett-e művére.

86 A progresszív rockot játszó Cream N.S.U.-ja azok közé a kultuszszámok közé tartozott, amelyek az „elvágyódás” beatnikekre jellemző típusát használták befogadói kontextusnak. Erről bővebben: *Whiteley, Sheila*: The space between the notes: Rock and the counter-culture. London – New York, Routledge and Kegan Paul, 1992. A dal szövege: Driving in my car, smoking my cigar, / The only time I'm happy's when I play my guitar. / Singing in my yacht, what a lot I got./ Happiness is something that just cannot be bought./ I've been in and I'm out, I've been up and down./ I don't want to go until I've been all around./ What's it all about, anyone in doubt./ I don't want to go until I've found it all out.” Kacska önvallomásából kiderül, hogy angoltudása nem volt elégséges ahhoz, hogy megértse a dal szövegét. A nagyfánál a „tolmács” szerepet sem ő töltötte be, bár kérkedett azzal, hogy bejár az angol nagykövetségre, mint ahogy azt Nagy Kennedy is tette. BFL PKKB Sz. Gyula és társai; H. József és társai.

87 Időjárásjelentés. Népszabadság 1969. július 8. 9. p.

88 „[Kacsának] ez már az ötödik füzete, ezt a füzetet nemrég kezdte meg, de hamar tele lesz!” (24)

A szerzőt, aki magát szerelem örültjeként ábrázolta, anyja jótékonynak szánt közelbélése miatt végül hivatalosan is elmebeteggé nyilvánították. Ezt Kacsá anyjának nem volt egyszerű elérnie, de azután már fia hiába tiltakozott a szerep ellen, azt tényként kezelték. Kacsá Ginsberg hatására írt örült látomása így pszichológiai dokumentummá vált. Az elsőfokú bíróság ítélete után Kacsá többek vallomása szerint féltőssé, szorongóbbá vált, amit nem nehéz megérteni, ha egy fiatalokút egy év három hónap börtönbüntetésre ítélnék. A fiú a másodfokú határozatig szabadlábban védekezhetett, azonban időközben Hippi Ancsa vallomása miatt ellene is megindult az eljárás a tervezett május 1-i felvonulás megakadályozása érdekében. 1970. március 24-én Kacsát letartóztatták. A már régi ismerős Pogácsás főhadnagy április 2-ára engedélyezte a beszélőt anyjával. Pogácsás április 7-én ki is hallgatta Kacsát, aki akkor már két hete előzetes letartóztatásban volt. Fordulatot az ügyben Kacsá anyjának április 10-i kihallgatása hozott, aki úgy tűnik, meggyőzte Pogácsás főhadnagyot arról, hogy fia gyengeelméjű.⁸⁹

Pogácsás a kihallgatás után elme-orvosszakértői vizsgálatot rendelt el,⁹⁰ és még annak elvégzése előtt ismételen kihallgatta Kacsát. A jegyzőkönyv szerint ezen a kihallgatáson közölte Kacsával, hogy elme-orvosszakértői vizsgálatot rendelt el, majd elsőként az idegrendszeri panaszokról kérdezte a fiút. A jegyzőkönyv szerint Kacsá azt válaszolta: „a körzeti orvosnál többször jelentkeztem vizsgálatra fejfájás miatt. Panaszaimra nyugtató gyógyszereket adtak. A fejfájást magas vérnyomásom idézte elő.”⁹¹ 1970. március 22-én a Csengeri utcában lévő SZTK idegosztálya a Völgy utcai intézetbe utalt be gyógykezelés miatt. Én félttem elmenni, ezért 23-án, amikor édesanyám a ruhaneműt összekészítette oda, hazulról elszöktem.”⁹² Ez közvetlenül letartóztatása előtt volt, amikor Kacsák már értesülhettek arról, hogy a többiek is letartóztatják. Elképzelhető, bár nincs rá bizonyíték, hogy Kacsá anyja úgy akarta elkerülni fia letartóztatását, hogy beküldte Kacsát az SZTK-ba beutalóért. Fia azonban nem akarta, hogy elmeorvosi intézetbe utalják.

Erre utal az is, hogy amikor anyja új ügyvédet akart megbízni védelmével, és azt fejtegette az ügyvédnek, hogy „fia gyermekkorától ideggyógyászati kezelés alatt áll” (ami erős túlzás volt), Kacsá „nekem ebből elég volt” kijelentéssel fölugrott, és kirohant az irodából. Az ügyvéd ezek után nem vállalta a fiú védelmét, akinél sze-

89 F. Jánosné tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1969. április 10. BFL PKKB S. Jenő és társai. 235–237. p.

90 Uo. 244–245. p.

91 A füzetben több bejegyzésben is panaszodik fejfájására Kacsá. Pl. „Kis madár ugrál, biztos neki is a feje fáj.” (32); “most befejezem, mert szétszakad a kopasz fejem!” (33)

92 Kacsá tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1970. április 20. BFL PKKB S. Jenő és társai. 281. p.

rinte „egyszerű ránézésre is megállapítható valami rendellenesség”, mégsem „kíván idegbetegségére hivatkozni, még a II. fokú eljárás során sem.”⁹³

Kacsá márciusban még ellenszegült annak, hogy pszichiátriai esetként kezeljék. Miután egy hónapot eltöltött előzetes letartóztatásban, úgy érkezett az elmeorvosszakértői vizsgálatra, hogy tudta, ezen áll vagy bukik szabadulása. Ennek függvényében — ahogy azt az orvosok is megjegyzik — „a vizsgálat közben — főként a vizsgálat elején — hevesen szorong, kezdetben egész testében reszket, arc kifejezése rémült, időnként teljesen indokolatlanul könnyezni kezd. A nyugtató szavak szorongását fokozzák, tiltakozik az ellen, hogy félne, egyre inkább ingerültté válik.”⁹⁴

Kacsá szerencséjére még idegessége is a javát szolgálja, mivel az orvosi-pszichiátriai diskurzusoknak 19. század óta egyik lényege, hogy általánosítsák a medicina nyelvét, vagyis kiterjesszék azt „az emberi szubjektum olyan területeire, amelyek korábban a vallás, a morál, a filozófia és a büntetőjog birodalmába tartoztak.”⁹⁵ Kacsá végre elmondhatta azt, amit korábban inkább csak füzetébe jegyzetelhetett, és az orvosok megtalálták a megfelelő orvosi magyarázatot viselkedésére.

A lelet narratívája követi azt a beszédmódot, amelynek célja, hogy Kacsá képzelgéseinek magyarázatát a gyermekkori sérülésekben keresse: „Időnként az utcán sajátos észlelései voltak. Úgy érezte, mintha idegen közegben mozogna, mintha az emberek csoportokban egymáshoz tartozva mozognának, nyüzsgőnének, csak ő lenne az közöttük, aki senkihez nem tartozik.” A vizsgálat szövegének írói külön vadásznak a skizoid tünetekre: „néha úgy érzi, mintha nem ő lenne az, aki megy, vagy beszél. Úgy érzi, mintha az ő személye »csak be lenne zárva ebbe a testbe«, de nem lenne azzal azonos.” Hajának levágását is ezzel magyarázzák: „Az elmúlt évben egyszer előfordult, hogy az utcán gyönyörű napsütés volt és hirtelen a szeme előtt minden elfeketedett, majd egy olyan feszültség és indulat fogta el, hogy berohant az első fodrászhoz és a hosszú haját kopaszra nyíratta és a fejét leborotváltatta. A fodrász először nem akarta lenyírni, de ő sietette, hogy »Gyorsan, gyorsan!«”

A börtönbezártság élménye a pszichológus számára éppúgy a betegség tünetei közé tartozik: „Néha a cellában sajátos érzése van, olyan »mintha nyomnák a falak«, mintha be lenne szorítva a falak közé. Ezt a nyomást és szorítást fizikailag is

93 Glück Zoltán beadványa a Fővárosi Bíróságnak. Érkezett: 1970. április 16. BFL PKKB Sz. Gyula és társai.

94 Orvos-elmeszakértői lelet és vélemény. 1970. április 23. BFL PKKB S. Jenő és társai. 246–251. p.

95 *Erős Ferenc: Kultuszok a pszichoanalízis történetében. Egy Ferenczi-monográfia vázlata.* Bp., Jószyöveg Műhely, 2004. 97. p.

érzi, úgy, hogy fáj a feje, majd a mellében érzi ezt a szorítást.” Kacsá jártas annyira az örült szerepében, hogy tudja, hallucinációkat is kell produkálnia: „Mostanában általában baj van a hallásával, mert füle gyakran cseng. De ez nem egyszerű csengés, hanem olyan, mint a telefoncsengés. Ez úgy kezdődött, hogy egy kihallgatás alkalmával csöngött a telefon, aztán visszament a cellába, és a továbbiakban állandóan telefoncsengést hallott.” Kacsá vérnyomása a vizsgálat során 155/100 volt, ami igen magasnak számít a korához képest, de azt fokozhatta idegessége is.

A vélemény szerint: „jelenleg súlyos fokú ún. szorongásos ideggyengeségben szenved, amely súlyos fokban kóros — schizoid — személyiség alakulás talaján bontakozott ki.” A három nappal korábbi, idegorvosi pecséttel ellátott beutaló szerint „szorongásos neurózis és labilis vérnyomás miatt” állott idegosztályi kezelés alatt, és emiatt utalták be kórházi idegosztályra, de ezt terhelt figyelmen kívül hagyta. Az orvosok végül meghozzák a Kacsá számára kedvező döntést: „kórházi kezelést igényel, ezért — esetleges szabadlábrahelyezés esetén — a területileg illetékes Idegbeteggondozó Intézet értesítendő”.

Még ugyanazon a napon határoztak Kacsá szabadlábra helyezéséről, mivel — szolt az indoklás — kiderült, hogy „S. Zoltán debilitas (sic!) miatt súlyos fokban korlátozott a cselekménye társadalomra veszélyességének a felismerésében”.⁹⁶ Kacsá mindezek mellett a mai pszichiátriai osztályozásoknak megfelelően inkább produkálta a depresszió vagy a borderline (határeset) személyiségzavar tüneteit, mint a pszichoanalitikus iskola által előszeretettel diagnosztizált szkizofréniát.⁹⁷ A borderline személyiségzavart — amellet, hogy kezelhetetlen és pontosan nem definiálható — általában azokra vélik jellemzőnek, akik megosztják környezetüket. A hippis-séta előtti „magánya”, illetve a felvonulás alatti magatartása miatt Kacsá akár ezek közé is sorolható.

Kacsát, miután kiengedték, rögtön egy kórház ideggyógyászatán kezdték kezelni, egészen a másodfokú tárgyalásig, ahol védője Kacsá „kóros betegségére” is hivatkozva kérte védenca felmentését.⁹⁸ Anyja május 4-én külön levélben kérte a bíróságot, hogy arra is legyenek tekintettel, hogy ő 1963 óta onkológiai kezelésre

96 BFL PKKB S. Jenő és társai. 267–268. p. A „debilitás” szót valószínűleg Pogácsás főhadnagy írta a szövegbe.

97 A diagnózis kritériumairól: *Német Attila: József Attila pszichiátriai betegségei*. Bp., Filum, 2000. 111–118. p. Kacsá füzetének elemzéséhez ebből a nézőpontból számos ötletet adott: *Tverdota György: Orvosi dokumentum vagy szürrealista szabadvers? In: „Miért fáj ma is” Az ismeretlen József Attila. Szerk.: Horváth Iván – Tverdota György. Bp., Balassi – KJK, 1992. 191–227. p; valamint Bókay Antal és Valachi Anna József Attila „Szabad ötletek jegyzéke” című írásának keletkezéséről és befogadásáról szóló írásai.*

98 1970. május 15. tárgyalás jegyzőkönyve. 3. p. BFL PKKB. Sz. Gyula és társai.

jár, és rákos betegségét már operálni sem lehet: „máról-holnapra élek és nagyon szépen [kérem] a t. Bíróságot, hogy legalább, amíg élek — sajnos nem sokáig — legalább addig ne zárják be a gyermekemet a börtönbe.”⁹⁹ A másodfokon eljáró bíróság Kacsá javára enyhítő körülményként értékelte „elmeállapotának az orvos szakértők által megállapított korlátozott voltát.”¹⁰⁰ A fellebbezési óvást benyújtó ügyész is elismerte, hogy Kacsá „elmaradt szellemi képességű”.¹⁰¹ Azonban „örültté” nyilvánítása nem mentette meg Kacsát a tököli javító-nevelő munkától, mivel a második ügy miatt a korábbi alóli mentessége hatályát veszítette.

Mindenesetre Kacsá a felvonulás és letartóztatása után már igen nagy tekintélynek örvendett társai körében. Ez kiderül abból is, hogy Nagy Kennedy vallomása szerint már 1969 őszén mondókát tanított meg neki: „Állítsátok meg a világot, ki akarok szállni, építsetek egy külön szigetet, mert utálok az embereket.”¹⁰² Bár Kacsáról, úgy tűnik, még ismerősei is elhitték, hogy megőrült,¹⁰³ tekintélye valószínűleg folyamatosan gyarapodott.

A Nagyfa-ügy után, 1972-ben Seres őrnagy új ügynököt szervezett be, akit „Énekes” fedőnéven foglalkoztatott, és elsődleges feladata a „Duna parti” (Duna-korzón csoportosuló) és a nagyfánál még mindig megtalálható galeri megfigyelése volt. „Énekes”, aki a Rákóczi úti Mackó büfében volt pincérnő, rendre fel is járt az Ifjúsági Parkhoz, hogy teljesítse Seres feladatait. Szorgalmáért pénzjutalomban is részesült, majd társadalmi megbízottá (tmb) léptették elő. 1972. augusztus 23-án adott jelentése szerint a Nagyfánál találkozott Kacsával is, akit külön érdemesnek tartott a kiemelésre. Seres felbátorodott, és egészen 1975-ig az Ifjúsági Parkhoz irányította „Énekest”. 1975-től azonban már nem Seres Imre volt „Énekes” tartótisztje, az őrnagy pályájáról a dossziéból nem értesülünk. „Énekes” 1975 után egyre ritkábban jelentett, ráadásul a galeri-diskurzus sem élte már virágkorát, így más típusú jelentéseket vártak el tőle. 1978 őszétől „Énekes” új munkahelyre került: az Úttörő Áruház büféjében lett eladó. Úgy tűnik, egyre inkább nyűg számára a jelentések adása, de valami utolsó „hasznos” információt várnak tőle. 1978 ok-

99 F. Jánosné levele. 1970. május 4. BFL PKKB. Sz. Gyula és társai.

100 Budapesti Főváros Bíróság, mint másodfokú bíróság XXIV. 1330/1970/44. sz. ítélete. 1970. május 25. 7. p. BFL PKKB E. Imre és társai.

101 VIII. 10.601/1970. Óvás. 1970. július 15. BFL PKKB E. Imre és társai.

102 Sz. Gyula önvallomása. 1969. október 22. BFL PKKB Sz. Gyula és társai. Bü-144/69. B. dosszié. 75. p.

103 „Lekvár” visszaemlékezése szerint: „A Kacsá az kapott egy kényszergyógykezelést, mert állítólag ő volt itt a szellemi vezér, ráfogták. Sokkolták, stb. Őbenne egy egészséges üldözési mániát tiltettek bele. A legjobb barátaival sem mert találkozni.” A vízüzemű Moszkvics utasai. Rendezte: Kresalek Gábor. 2000.

tóber–novemberben harmadik tartótisztjének be is számol egy új galeriról, akiket elnevez „belvárosi bőrruhás galerinak”. „Énekest” rögtön megbízzák a galeri fel-derítésével. Utolsó értékelhető jelentésében, 1978. november 13-án beszámol arról „hog az elmúlt hetekben, a Tanács körúton és az Astória aluljáró környékén többször látta bőrruhás fiatalok társaságában Kacsá gn. S. Zoltánt.” Ezt a tartótiszt, Hollosi György hadnagy figyelemre méltónak ítéli, mivel Kacsá „előélete miatt nagy tekintélynek örvend a fiatalok között.” Azonnal meg is bízzák „Futó” tmb-t és „Sakál” ügynököt, hogy derítsék fel S. Zoltán „jelenlegi tervét”. „Énekes” Kacsáról adott jelentése egyben „szabadságlevelet” is jelent, mivel 1979. februárjában kérésére kizárják az informátorok köréből.¹⁰⁴

Kacsá — bár más úton, mint azt a füzet írásakor elképzelte — nagy tekintélyre tett szert, nemcsak kortársainál, hanem az állambiztonsági szerveknél is. Lázadását ugyanakkor igen sematikus lenne generációs lázadásként ábrázolni, mivel családján belüli konfliktusai — hajhosszát leszámítva — egészen más természetűek voltak, mint amiért egy szubkultúra tagjává nyilvánították. Nem egyedi jelenség, hogy egy adott országból származó diskurzus által teremtett valóságészlelés másik kultúrában eltérő értelmezést nyer. Az Egyesült Államokban a magántulajdon- és háború/birodalom-ellenességet jelképező hippí fogalma például a Szovjetunióban, Lvovban az ukrán nemzeti és regionális lázadás szimbólumává vált.¹⁰⁵

A magyar „hippik” sem ugyanazt jelentették a hivatalos diskurzusban, mint szüleik számára. Kacsá az „örült” hippí szerepét jelenítette meg, mind füzetében, mind a tárgyalás során. Míg az első esetben elsősorban Éva és a kortársai miatt maga választotta szerepét, a második esetben anyja döntött arról, hogy fiát így próbálja megvédeni. Kacsá szerepeivel azonban nem családjá ellen, hanem elsősorban önnön elismertetéséért vagy védelméért harcolt. Önmagát a füzetben nem valami ellenében, hanem valami elérésének céljából teremtette újra és újra. A hatvanas évek lázadó ifjúságáról szóló diskurzus legfeljebb csak annyiban hatotta át az általa használt nyelvet, mint a „Kicsi vagy kocsi” vita, a hivatalos diskurzussal szemben vállalt vallásos remete, vagy a Ginsberget utánzó látnok költő szerepe.

Szövege értelmezhető önteremtési és beavatási rítusként is. Míg egyik modellben a személyes választás, addig a másikban a társadalmi elvárásokhoz történő alkalmazkodás, a megfelelés és a befogadás vágya dominál. A feljegyzések alapján úgy tűnik, hogy Kacsá korántsem örült meg, legfeljebb csak választotta a sok lehetséges szerep közül a hatalom által konstruált galeri váteszének a szerepét, akinek

104 ÁBTL 3.1.2. M-37759. „Énekes”.

105 *Risch, William Jay: Soviet 'Flower Children'. Hippies and the Youth Counter-culture in 1970s L'viv.* In: *Journal of Contemporary History*, 40. (2005) 3. sz. 565–584. p.

az őrültség is jellemvonásai közé tartozik. Valódi konfliktusba a rendőrséggel került, nem pedig szüleivel.¹⁰⁶ Azonban a rendőrök — majd az ügyészek, bírók és orvosok — arra törekedtek, hogy ezt a konfliktust gyermekkorából vezessék le, amivel a családok életét jótékonyan befolyásoló állam imázsát is igyekeztek erősíteni. Ehhez felhasználták az ifjúságról szóló, háború után keletkező ellenkultúra-diskurzus elemeit éppúgy, mint a szociális tanulásméletek vagy a pszichoanalitikus iskola tanait és intézményrendszerét. Kacska őrültsége és a galéri „fasiszta tüntetése” az 1956 utáni, rendészeti eredetű diskurzus terméke, a fiú lázadása — akárcsak nemzedékéé — viszont elmesélhető volt abban a kontextusban is, amelyet az ellenkultúra-diskurzusok hoztak létre.

¹⁰⁶ Az intézeti fiúknál (Pl. Nagy Kennedy, Szőke Lord, Doxa) a családjuk elleni lázadás fel sem merülhetett szerepválasztásuk magyarázataként, mivel azért kerültek intézetbe, mert családjuk lemondott róluk.

